

YÜKSELEN POPÜLİZM TEHDİDİ: YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA FAŞİZMİN GÖLGESİ

THE RISING POPULIST THREAT: THE SHADOW OF FASCISM IN THE TWENTY-FIRST CENTURY

Can DONDURAN *
Ahmet GEDİK **

Öz

Günümüzde faşizmin gölgesi, başta Avrupa olmak üzere farklı bölgelerde hızla yayılmakta olan popülist hareketler aracılığıyla gittikçe belirginleşmektedir. Bu makale, birleştirilmiş karşılaştırma ile desteklenen bağlamsal siyasi analiz yöntemiyle günümüz popülizmi ile faşist ataları arasındaki ortaklıkları ortaya koyarak, insanlığın karşı karşıya olduğu tehlikeyi vurgulamayı amaçlamaktadır. Ekonomik sorunlar, toplumsal memnuniyetsizlik ve umutsuzluk gibi çevresel koşullar faşist ve popülist rejimlerin farklı zamanlarda içerisine doğdukları çevrelerdeki benzerliklere işaret ederken, elitizm karşıtlığı, çoğunlukçuluk, revizyonizm ve demokrasi karşıtlığı gibi eğilimler, bu yönetimlerin genel uygulama ve yöntemlerindeki ortaklıkları vurgular, bu hareketler arasındaki doğrudan bağı tarihsel bir düzleme yerleştirir. Popülist yönetimlerin güçlenerek çoğalmasıyla yaklaşan iki boyutlu tehlikeyi analiz edebilmek de ancak geçmişteki faşist öncüllerinin ulusal ve uluslararası ölçekte yarattığı derin etkileri incelemekle mümkündür. Karşılaştırmalı bir perspektiften gerçekleştirilen bu çalışma, bugün liberal demokrasinin ve liberal uluslararası sistemin yüz yüze geldiği tehdidi, geçmişte karşılaşılan olay ve olgular üzerinden incelemektedir. Yirmi birinci yüzyılda faşizm, aşırı sağ eğilimlerden beslenen popülizm kılığında tekrar dünyaya gelmiştir ve yüz yıl önceki hedeflerine aynı kararlılıkla saldırmaya devam etmektedir. Bu gerçeğin gözden kaçması, aynı hataların tekrarlanması anlamına gelecek ve benzer sonuçların doğmasına yol açacaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Faşizm, Liberal Uluslararası Düzen, Popülizm

* İstinye Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, can.donduran@istinye.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2737-1410

** İstinye Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, agedik@istinye.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0371-6528

Abstract

Today, the shadow of fascism becomes more evident in the rapid spread of populist political movements in different regions, especially in Europe. Within the framework of the contextual analysis method, shored up by the incorporated comparison, this article aims at highlighting the danger that humanity faces by revealing the commonalities between contemporary populism and its fascist ancestors. While the external conditions, such as economic problems, social resentment, and political despair underscores the similarities that set the ground for the emergence of fascist and populist regimes in different eras, tendencies, such as anti-elitism, majoritarianism, revisionism, and anti-democracy draw attention to their shared practices and methods, uncovering the direct link between them. Analyzing the looming two-dimensional danger resulted from the proliferation of populist governments necessarily entails the examination of the substantial ramifications of their fascist predecessors on both national and international scales. This study, carried out from a comparative perspective, deals with the threat faced by liberal democracy and the liberal international order through historical phenomena. In the twenty-first century, fascism is resurrected in the guise of populism nurtured by right-wing tendencies and continues to attack and undermine the same targets with the same determination it once had. Overlooking this fact would mean repeating the same mistakes and ultimately lead to similar consequences.

Keywords: Democracy, Fascism, Liberal International Order, Populism

1. Giriş

Nazi caniliğinin sembollerinden olan Auschwitz'den hayatta kalmayı başararak çıkan İtalyan yazar Primo Levi, 1974'te *Corriera della Sera*'da yayınlanan makalesinde “her çağın kendi faşizmi vardır” (Levi, 2005, s.79) diyerek faşizm tehlikesinin kalıcı olarak bertaraf edilmesinin güçlüğüne altını çizmiştir. Umberto Eco'ya (1995) göre de faşizm “hala aramızda, bazen kamufajlar içerisinde. Dünya sahnesine birisi çıkıp ‘Auschwitz’i tekrar açmak istiyorum, Kara Gömlekliler’in İtalya meydanlarında tekrar yürümesini istiyorum’ dese, görmek bizim için çok daha kolay olurdu. Ancak, hayat bu kadar basit değil. Faşizm, en masum kılığa geri gelebilir. Bizim görevimiz ise her gün, dünyanın her bölgesinde onu ortaya çıkarmak ve her yeni olayda onu herkese göstermektir.” Müttefiklerin 1945'teki zaferinden bu yana yaşanan olaylar göstermiştir ki faşist eğilim ve yöntemlere yakın liderler farklı ülkelerde birçok soruna sebep olurken, uluslararası barış ve güvenlik açısından da farklı ölçeklerde tehdit oluşturmuşlardır. Bugün de dünyanın içerisinde bulunduğu koşullar ve siyasi gidişat düşünüldüğünde, yirminci yüzyılın ilk yarısında faşizmin yol açtığı krizlere benzer durumların tekrarlanma ihtimali düşük görünmemektedir. Hatta kimilerine göre, dünya “çoktan demokrasinin alacakaranlığı içerisine girmiş bulunmakta ve hâlihazırda medeniyetimiz, anarşi ve despotluğa doğru hızla yol almaktadır. “(Applebaum, 2020, s.218)”

Levi'nin ifadesinden hareketle mevcut makale, çağımızın faşizmini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Pratikte ve kavramsal anlamda faşizmle arasında güçlü bağlar bulunan popülizmin yükselişi, bu bağlamda ele alınacaktır. Karşılaştırmalı perspektiften gerçekleştirilecek olan bu analiz, yalnızca iki kavram arasındaki tarihsel bağı değil, yönetime yaklaşım ve kullanılan yöntemler arasındaki yakınlığı da göstererek geleceğin nasıl bir tehdit altında olduğunu anlamaya katkı sunmayı

hedeflemektedir. Faşizmin günümüzde aldığı şeklin tarihsel bir pencereden yansıtılması, çalışmanın odak noktasında yer almaktadır.

Sonu “-izm” ile biten kavramların net ve genel geçer bir tanıma kavuşması çok zor olagelmıştır. Faşizm ve popülizm de bu güçlüğü bağışik değillerdir. Benzer kaynaklardan beslenen ve birçok ortak özelliği bünyelerinde barındıran bu kavramlarla ilgili tanımlama girişimleri de genel olarak içerisinde bulunulan dönemin koşullarından ve bakılan pencereden doğrudan etkilenir. “Bir ulusun otobiyografisi” (Vaccara, 2011) olarak ele alınabilecek faşizm, birçoklarına göre, 20. yüzyılda İtalya’da eriştiği nokta üzerinden tanımlanabilir (Pugliese, 2016). Birinci Dünya Savaşı sonrasında İtalya’da ortaya çıkan ve ardından Avrupada hızla yayılan bir ideoloji olan faşizm, milliyetçi ve devrimci, antiliberal ve antimarksist, totaliter bir siyaset ve devlet anlayışına sahiptir. Temelleri mitlere dayalı, aktivist ve antiteorik bir ideolojiye sahip bir milis-parti içinde örgütlenmiş modern bir siyasal fenomen olarak değerlendirilebilir (Gentile, 2004, ss.16-17). Kimilerine göre ise “faşizm, bir ideolojiden çok, şiddet kullanarak iktidarı ele geçirmeyi amaçlayan bir eylem planı” olarak görülmektedir (Merriam, 2018, s.1079). Erken dönem değerlendirmelerde faşizm, liberalizm, demokrasi, sosyalizm ve komünizmden farklı olarak kendi tarihsel benliği ve kökenleri olmayan bir olgu olarak ele alınmıştır. Kültürsüz ve ideolojisiz, yalnızca tarih ve modernite karşıtı bir olgu olarak yaklaşılan faşizm, gerici burjuvazinin hizmetinde, savaş sonrası ekonomik şartların kötülüğünden yararlanan bir devlet lideri ve onun paralı askerlerinin bir reaksiyonu olarak görülmüştür. Bauman’ın (1997) *Holocaust*’u modernitenin yıkıcılığının bir tasavvuru olan sosyolojik bir fenomen olarak ele alan yaklaşımı da benzer biçimde şekillenmektedir. Bu yaklaşım, faşizmin gerçekliğini ve dayandığı kökenleri yok sayarak tamamen bir şeytanlaştırmaya neden olur ve gerçeği görmemizi engeller (Gentile, 2006, s.128). Günümüz popülist rejimlerinin faşist yönetimlerle yakın bağını net biçimde ortaya koymak ve mevcut tehdidi tam anlamıyla kavramak, daha derin, çok boyutlu bir analiz gerektirmektedir.

Popülizm kavram olarak son yıllarda siyaset bilimi literatüründe çok tartışılan, üzerine düşünülen konulardan biri olmuştur. Ancak, buna rağmen popülizme ilişkin kesin, net bir tanım bulunmamaktadır. Cambridge sözlüğüne göre popülizm, “sıradan insanların arzularını karşılayarak desteklerini kazanmaya yönelik siyasal düşünce ve etkinlikler” olarak tanımlanmıştır (Cambridge Dictionary, 2020). Bu yüzeysel tanıma karşın, popülizme dair birçok farklı ifade de bulunmaktadır. Popülizmle ilgili ilk bilimsel çalışmalar 1960’lı yılların sonunda yapılmaya başlamış ve kavram, sosyal bilimler çerçevesinde kullanılır hale gelmiştir. 1960’ların sonlarında, Gellner ve Ionescu’nun (1969) kavramın sorunlu doğasını tarif etmeye çalışan kolektif eseri, popülizmin tanımlanması ve kapsamının netleştirilmesi adına önemli bir katkı sunmuştur. Bir popülizm teorisi geliştirmese de popülist olarak tanımlanan hareketlerin ve rejimlerin ortak özelliklerini yeniden inşa etmeye yarar sağlayan bu eser, gelecekteki çalışmalar için de bir temel teşkil etmiştir. Popülizm, bir kitle politikası biçimidir. Müller(2016)’e göre, popülistler, halkı bir bütün olarak ele alırlar ve bu nedenle, bireyler geri planda kalır. Faşizm gibi popülizm de kitleleri etkilemeyi ve iktidarı bazen demokratik yollarla bazen de zorla ele geçirmeyi amaçlar. Faşistlerin ve popülistlerin düşünsel dayanak noktasını Carl Schmitt’in demokrasiye yönelik eleştirileri oluşturmaktadır. Schmitt(1988)’in düşünceleri, faşistlerin

ve popülistlerin halk anlayışının farklılığa, bireye ve çoğulculuğa yer vermediği iddiası üzerine kurulan söylemlere dayanmaktadır. Bu iki hareket, siyasal elitlere karşıdır ve halkın iyi temsil edilmediğini iddia ederek liberal demokrasiye saldırırlar (Mudde, 2013).

Popülizmi bir ideoloji olarak ele alan Cas Mudde'nin yaklaşımına göre popülizm, toplumun saf halk ve yozlaşmış elitler olmak üzere iki zıt kutba ayrıldığı düşüncesinden beslenir. Buna göre elitler, siyasetin toplumun genelini çıkarını yansıtmamasına sebep olurken popülizm, halkın isteklerinin iktidara gelmesini önceleyen bir tür siyasal ideolojidir (Mudde, 2007, s.41). Popülizmi bir ideolojiden ziyade, bir söylem, politika yapma biçimi olarak değerlendiren Ernesto Laclau ise popülizmi, tarihsel süreç içerisinde toplumda dışlanmış, göz ardı edilmiş bir grup, cemaat inşa ederek kurumsal siyasi düzeni eleştiren, tartışmaya açan söylemsel bir siyasal strateji olarak ele almaktadır (Laclau, 2005, s.13). Diğer yandan, Kurt Weyland popülizmi iktidarı elde etmek için kullanılan bir strateji olarak görürken (Weyland, 2001, s.14), Pierre Ostiguy ise ekonomik ve siyasal olarak daha zayıf olanın harekete geçip, güçlenmesini sağlayan, bir performans olarak nitelemektedir (Ostiguy, 2017, ss.73-99). Ayrıca, Mouffe(2018)'nin popülizme karşı diğer bütün yaklaşımlardan farklı olarak geliştirdiği bakışı, kavramı demokrasiyle ilişkisi açısından olumlu bir perspektiften yorumlamaktadır. Neoliberalizmin Batı Avrupadaki krizi ve bu krizi fırsata çevirmenin bir aracı olarak popülizmin demokratik sistemi canlandırdığı savunulmaktadır. Mouffe'ye göre, popülizm bir ideoloji değil, hâkim olan siyasal hegemonyayla mücadele etmeyi sağlayan söylemsel bir stratejidir. Özellikle, sol popülist strateji radikal demokrasiyi ve neoliberalizmin etkilerinden kurtulmayı amaçlamaktadır. Aslında, Laclau'ya benzer şekilde Mouffe de popülizmi siyasetin kendisi olarak görmektedir (Laclau & Mouffe, 2017). Bu bakımdan, Latin Amerika'daki sol popülist liderlerin ülkelerindeki askeri ya da diktatörlük rejimlerine kıyasla daha demokratik olduğu vurgulanmaktadır. Ancak, bu tip argümanlar, popülizmin ana yapısını değiştirmemektedir. Popülizm, diğer büyük ideolojiler gibi salt bir ideoloji olmasa da ideolojik nitelikler taşır. Esasen, Mouffe ve Mudde gibi yazarların farklı yaklaşımlarının bir sentezinin bu kavramın anlamlandırması için daha yararlı olacağı görüşündeyiz. Mudde, popülizmi "ince merkezli" (*thin-centered*) bir ideoloji olarak tanımlar ve diğer ideolojiler gibi bir dünya görüşü, vizyon ortaya koymadığından bahseder (Mudde, 2004, s.543). Burada popülizmi aslında "sivil din"e benzetmek mümkündür. Sivil dinler, kurumsal dinlerden ayrı bir şekilde oluşur ve içinde bulunduğu toplumun ihtiyaçları doğrultusunda gelişir. Rousseau'ya göre sivil din hiçbir zaman toplumda kurumsal dinin yerine geçmeyi amaçlamaz ama ikinci bir dini güç olarak kendini konumlandırarak hem toplumsal hayata hem de dini alana etki edebilmektedir. Ona göre, mevcut dinler topluma gerçek bir yurttaşlık bilinci aşılamayı başaramadı. Fakat "her yurttaşın kendisine görevini sevdiren bir dini olması devlet için çok önemlidir" (Rousseau, 1996). Popülizm de sivil din gibi, toplumda mevcut bir siyasal eğilime eklenerek farklı bir seçenek sunar, toplumu etkilemeye çalışır. Bu nedenle, Latin Amerika'daki popülist hareketler daha çok sol siyasete kayarlarken, Batı Avrupa'da sağ ve radikal sağa yönelme eğilimindedirler.¹ Bu durum, temelde, farklı araçlarla aynı noktaya ulaşmaya

1 Burada, aslında Fransa ikircikli bir örnek teşkil etmektedir. Tarihsel olarak, solun güçlü bir siyasi figür olduğu Fransada *Jean-Luc Mélanchon* ve partisi *La France Insoumise* sol popülizm olarak tanımlanabilirken, *Marine*

çalışan iki yolcunun durumundan farksızdır. Bu çalışmada da popülizm, bugün özellikle Batı'da görüldüğü haliyle, milliyetçiliğe eklenerek güçlenen, sağ eğilimlerden beslenen bir fenomen olarak ele alınmaktadır.

Çalışmanın devamında, yirminci yüzyılın başında faşizm ortaya çıktığında toplumsal alana ve uluslararası siyasete hâkim dinamikler ile günümüzdeki gerçekliklere karşılaştırmalı bir tarihsel perspektiften yaklaşılabilecektir. Farklı bölgelerde yükselen popülist siyasal eğilimlerin bu şartlarla ilişkisi ve yüz yıl öncenin faşizmiyle barındırdığı ortak noktalar incelenecek ve bu yükselişin olası sorunları tartışılacaktır. Analitik anlamda belirgin ve açıklayıcı bir yöntemsel çerçeve oluşturmak adına, incelenen “bağlamın göz önünde bulundurulmasının, öncelikli olarak ele alınan siyasi fenomeni kavramayı geliştirdiği fikrine dayanan” (Collier & Mazzuca, 2006, s.474) bağlamsal siyasi analiz metodu, çalışmanın merkezinde olacaktır. “Bağlamsal analiz, bir grubun içerisinde olduğu bağlamın, bireylerin tutum ve davranışlarına etkisini inceler” (Iversen, 1991, s.15). Bir siyasi olgunun tam olarak anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesi adına ilgili bağlamın temel özelliklerinin analize dahil edilmesi olmazsa olmaz niteliktedir. Görece öznel, ölçülemez ve ampirik anlamda sınırlı nitelikte olsa da (Apter, 2006, s.780) bağlamsal siyasi analiz metodu, farklı dönemlere ilişkin dinamiklerin tek bir potada eritilebilmesi ve karşılaştırılabilmesi adına yararlıdır. İncelenen olgunun içerisinde şekillendiği bağlamın tamamen kavranması, karşılaştırmaya konu olan diğer fenomenin ortaya çıkış ve gelişim şartlarının isabetli değerlendirilebilmesi adına belirleyicidir. Bu anlamda, yöntemsel çerçeveyi desteklemesi adına, “zaman ve mekânın ne birbiriyle ilişkisiz ne de aynı olmadığı durumlarda zaman ve mekânsal düzlemde yaşanan değişimleri kavramsallaştırmada kullanılan” (McMichael, 1990, s.385) birleştirilmiş karşılaştırma (*incorporated comparison*) metodundan da faydalanılacaktır. Bu yöntem, karşılaştırılan olguları birbirinden tamamen bağımsız olarak ele almak yerine, aralarındaki tarihsel ve bağlamsal bağlarla birleştirerek karşılaştırmayı daha içsel hale getirmektedir. Bu yolla, sadece karşılaştırılan olgular arasında değil, bu olguların içerisinde şekillendiği bağlamlar arasında da doğrudan bir ilişkilendirme mümkün olmakta ve analiz, tarihsel açıdan net bir çerçeveye oturmaktadır. Ayrıca, tarih ve mekânla ilintili farkların karşılaştırmanın yapısını ve analizi etkilemesinin de önüne geçilmektedir. “Küresel olguların karmaşıklığını tam olarak kavramak için mekânsal veya zamansal çeşitliliklerle, tarihsel özgümlüklerle ve iç gerilimlerle birlikte benzer durumlar arasındaki ortak yanları, karşılıklı etkileşimleri ve bağımlılıkları” (Gürcan, 2019, s.6) meydana çıkarmaya ve bu sayede, farklı dönemsel şartlarda şekillenmiş olgulara ilişkin karşılaştırmanın hem tarihi bir perspektif kazanmasını hem de daha açıklayıcı bir nitelik edinmesini sağlayan bu yöntem, bağlamsal siyasi analizi destekleyerek çalışmanın güçlü bir temel üzerine inşa edilmesine katkıda bulunacaktır.

Le Pen liderliğindeki *Rassemblement Nationale* sağ popülist olarak nitelendirilebilir. Bu iki siyasal hareket de Fransada son seçimlerde merkez sağ ve sol partileri oy potansiyeli olarak yakalamayı başarmıştır.

2. Karşılaştırmalı Bir Perspektiften Faşizm ve Popülizm

Birbirleriyle akrabalık ilişkilerinin yadsınması güç olan popülizm ve faşizm arasındaki kavramsal bağ, uzun zamandır tartışma konusudur. Faşizmi, popülizmin sadece dolaylı bir uzantısı olarak ele alan eğilimin yanı sıra, her iki düşünceye de yalnızca ekonomik durumdan memnuniyetsiz orta sınıfa ait oldukları algısıyla yaklaşan bakış, tutarlı ve gerçekçi olmaktan uzaktır (Albright, 2019, ss.225-226). Herhangi bir toplumsal sınıfın tekelinde olmadığı gibi, her iki olgu da farklı ülkelerde farklı düşüncedeki kişi ve gruplar tarafından araçsallaştırılmaya çok müsaittir. 1920’li yıllarda sayıları hızla artan faşist liderlerin, birçok benzerliğe rağmen, uygulamalarında, beslendikleri kitlenin yapısında ve benimsedikleri yaklaşımdaki farklılıklar, bunun önemli göstergelerindedir. Aynı şekilde, popülizm, sadece “hem her türlü ideolojiyle (sağ-sol, gerici-ilerici, reformist-devrimci) hem de her türlü ekonomik programla (planlı ekonomiden neoliberal programa kadar) değil, farklı toplumsal tabanlar ve rejimler ile de uyumlu bir yapıdadır” (Taguieff, 2002, s.84). Günümüzde popülist olarak nitelenen bütün liderler, bu düşünceyi hâlihazırda liberalizm, milliyetçilik, sosyalizm vb. ideolojiler ile birleştirmiş durumdadırlar. Popülizm, bu sayılanlar gibi felsefi ve siyasi olarak sağlam ve açıkça tanımlanmış bir zemin üzerine inşa edilmemiş (Akkerman, 2003, s.150), daha çok ideolojik bir düşmana karşı başlatılan politik bir icat olarak kullanılmış ve siyaset dünyasının hemen her köşesinden muhatap bulabilmiştir. Bu durum, popülizmin belirlenen düşmana karşı kullanılacak bir araç olarak etkinliğini artırırken, amaca giden yolda gerektiğinde esneme ve şekil değiştirme kabiliyetini de geliştirir nitelikte bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, Avrupa’da sağ ve radikal sağ partiler popülizme kayarken, bu eğilimin Güney Amerika’da sol tandanslı ve/veya askeri iktidarlarda görülmesi şaşırtıcı değildir. Ayrıca, son yıllarda ön plana çıkan karizmatik liderler de bu popülizmin yükselişini etkilemektedir.

Tek tip olmayan bu değişken yapı, bahse konu iki olgunun sağlıklı bir çerçevede karşılaştırılabilmesine engel teşkil etmemektedir. Bunun öncelikli sebebi, faşizm ve popülizmin farklı dönemlerde uluslararası siyasette yükselen sesler haline gelmesine yol açan siyasal, toplumsal ve ekonomik koşullar arasındaki belirgin benzerliktir. Bu popülist dönüşümün tarihsel boyutu ve bilhassa 1920’ler ve 1930’larda Avrupa’da ortaya çıkan otoriterleşmeyle ilişkisi tam anlaşılmadan isabetli biçimde analiz edilmesi mümkün değildir (Manucci, 2020, s.1). “Dünya, 1930’lu yıllardan bu yana radikal sağın, kaçınılmaz biçimde faşist hatıraları canlandıran, böylesi bir yükselişine tanık olmamıştı” (Traverso, 2019, s.14). Bunun yanında, faşist ve popülist yaklaşımları benimseyen liderlerin siyasal pratiklerini üzerine kurdukları temelde, benimsedikleri yöntemlerde ve ağırlıklı olarak kullandıkları söylemlerdeki benzerlikler de birer tesadüf olmaktan uzaktırlar. Ayrıca, her iki düşüncenin de güçlendikçe ulusal ve uluslararası statüko üzerinde yarattığı etkiler de çok farklı değildir ve en genel haliyle, liberalizm ve demokrasi karşıtı, revizyonist bir hal alırlar. Bütün bu faktörler göz önünde bulundurularak yapılacak bir karşılaştırma, yirminci yüzyılın başındaki faşist dalga ile günümüzde sesini gittikçe yükseltmekte olan popülizm ve aşırı sağ çerçevesinde değerlendirilen siyasi hareketler arasındaki benzerlikleri ortaya koyarak, yaklaşan tehlikeleri işaret etmek bakımından önemlidir.

2.1. Faşizm ve Popülizmin İçerisinde Şekillendiği Çevresel Koşullar

Siyasal bir kavram olarak faşizmin sınırları vardır. Faşist kelimesi, Pinochet'in Şili'sinden Saddam'ın Irak'ına kadar çeşitli rejimlere neredeyse anlamsız hale gelene kadar kullanılmıştır. 1945'ten önce bile, Franco'nun İspanya'sı, Hitler'in Almanya'sı ve Mussolini'nin İtalya'sı gibi genel olarak faşist olarak tanımlanan devletler arasında teori ve pratikte büyük farklılıklar bulunmaktaydı. Örneğin, Nazizm'in aşırı ırkçılığının onu kendi başına bir ideoloji haline getirdiğini ve sadece aşırı bir faşizm biçimi olmadığını iddia etmek mümkün olmakla beraber (Harrison & Boyd, 2018, s.257), bu yönetimlerdeki hâkim ideolojinin aynı kökten türedikleri de ortadadır. Faşizm, bir şemsiye görevi göerek çıkış noktaları aynı ancak uygulamaları farklı birçok otoriter yönetimin yirminci yüzyılın başında doğmasına ve yayılmasına olanak sağlamıştır. Ülkeden ülkeye farklılık gösterecekler de faşistler, liberalizm ve demokrasi karşıtlığı ile kapitalizme şüpheli bakışları gibi değişmeyen ortak noktalara sahiptirler (Berman, 2016, s.39). Ayrıca, sorunun rasyonel olmayan özüne vurgu yaparak ve hatta onu benimseyerek sorunu daha da karmaşık hale getirmişlerdir. Açık, genel geçer, içsel olarak tutarlı bir faşist ideoloji açıklaması bulunmamakla birlikte, faşizmin tarihsel tezahürleri, liderlerinin olağanüstü kişilikleriyle o kadar bağlantılı hale gelmiştir ki bazı eleştirmenler onu iktidar için bir araç olarak görmezden bile gelmişlerdir (Harrison & Boyd, 2018, s.257).

Dönemin diğer bütün otoriter hareketleri gibi faşizmin ortaya çıkışı, aslında, savaş sonrası dönemde gelişen ciddi ekonomik ve siyasi bir istikrarsızlığa cevap olarak değerlendirilmelidir (Merriman, 2018, s.1077). Günümüzün birçok sağcı hareketi gibi faşizm de yoğun bir küreselleşme döneminde, kapitalizmin Batı toplumlarını şekillendirme döneminde ortaya çıkmıştır. Ayrıca, aynı dönemde yoğun bir göç akışı da söz konusudur (Berman, 2016, ss.39-40). Bu bağlamda, dönemin şartları ile dünyanın bugün içerisinde bulunduğu koşullar arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Esasen, toplumları sonu faşizme varan bir arayışa iten durumun temelinde, liberalizmin gelişebilmesi için devletlerin demokrasiye veya demokratik haklara ihtiyacı olduğu ve liberal ekonomilerin var olabilmesi için demokrasi aracılığıyla halkın taleplerinin siyasete yansımalarının gerekli olduğu görüşü yatmaktadır. Nasıl ki ekonomik liberalizm bireylerin iktisadi alanda *homo-economicus* olarak hareket edeceğini öngörüyorsa, siyasal liberalizm de gündelik siyasette insanların kendileri için en iyiyi seçeceklerini düşündükleri bir *homo-politicus* miti yaratmaktadır. Fakat ekonomik liberalizmde olduğu gibi, "*homo*" her zaman salt rasyonel olanı tercih etmemektedir. Ekonomik bir sistem olarak liberalizmin kusursuz olmamasına bağlı olarak doğan krizler, ekonomik dar boğazlar gibi deneyimler, demokraside de bu tip siyasal krizlerin yaşanabileceğinin bir göstergesidir (Mazower, 2013, s.37). Büyük Savaş'ın ardından mağlup devletlerin yanı sıra kazanan tarafta yer alan devletlerden bazılarının da içine düştükleri istikrarsızlık ve ekonomik krizler, halkın demokrasiye olan güvenini sarsmıştır. Tarihin en derin ekonomik krizi olan Büyük Buhran ile sonuçlanan bu süreçte yaşananlar ve demokratik kurumların krize çözüm üretmedeki yetersizliği, toplumlar içerisindeki memnuniyetsizlik ve çaresizlik hissinin geniş kitlelere yayılmasına zemin hazırlayarak, antidemokratik eğilimlerin güçlü bir destek bulmasına yol açmıştır. Bu süreçte faşistler, devletlerin içerisine sürüklediği zayıflık ve başarısızlıklardan tek sorumlu olarak parlamenter demokrasiyi görmüşlerdir (Merriman,

2018, s.1078). Faşizm, eski tarz otoriter düzeni kurma çabasında olanlar ve ürettiği korporativist kuramlarla organik olarak nitelenen bir devletçilik inşa etmeye çalışan gerici hareketlerle birlikte bu dönemde liberal demokrasileri yıkan üçüncü güç haline gelmiştir. Bu hareketlerin karşıtlığı liberalizmin bireyciliğine yöneliktir ve liberal yapılara düşmanlıkları ile otoriter eğilimleri de ilkesel olmaktan ziyade pragmatik temellere dayanmaktadır (Hobsbawm, 2015, ss.149-153).

Birinci Dünya Savaşı'nın geçmişin hâkim iktidar mekanizmalarında yarattığı yıkım, bağlılığını neye yönlendireceğini bilemeyen, geneli hoşnutsuz bir kitle, gerekli güce sahip olsun veya olmasın her an toplumsal devrim tehdidi olarak hareket eden işçi hareketleri ve barış antlaşmalarına yönelik milliyetçi öfke, faşizmin yükselmesine zemin hazırlayan temel etmenlerdir (Hobsbawm, 2015, ss.168-169). Bu çerçevede faşizm, iktidarın tamamen ele geçirilmesini sağlamakta ve daha sonra karizmatik bir popülist liderin – demagogun – diktatörlüğüne dönüşmekte güçlük çekmemiştir. Dönemin siyasi gerçekliklerinde yaşanan değişimlerin de bundaki etkisi göz ardı edilmemelidir. Bu değişen gerçekliklerin içerisinde faşizmin doğuşuna ilişkin olarak en belirleyici olanı, kitlelerin siyasi yaşama yönelik ilgisinin geri dönülemez biçimde artmış olmasıdır (Roberts, 2015, s.645). Neticede yirminci yüzyıl, bir öncekinden farklı olarak “kitleler çağıdır” ve “kitlesele ikna,” iktidarın önemli bir parçası haline gelmiştir (Grenville, 1994, s.151). Bu durum, siyaset arenasında kitlesel hareketlerin önünü açmakla kalmamış, geniş kesimlerin hayal kırıklığı ve hoşnutsuzluğunu bir şekilde siyasal alana yansıtma potansiyeli taşıyan hareketlere yönelik desteğin yükselmesine yol açmıştır.

Aynı dönemde, İtalya'da da benzer durumlar baş göstermiş, siyasal ve ekonomik sistem ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Benito Mussolini etrafında şekillenen faşizm, işsizler, savaş gazileri ve küçük burjuvazinin katılımıyla oluşan paramiliter gruplar halinde örgütlenmiştir. Bir başka deyişle, ekonomik ve siyasal açıdan dışlanmış hisseden farklı toplumsal sınıflara mensup kişiler, faşist bir ideoloji etrafında toplanmışlardır (Lee, 2014, ss.214-215). Bu kitlelerin büyük bir kısmının faşist rejimin iktidarını güçlendirmesi yolunda ihtiyacı olan kitlesel desteğin sağlanması adına milliyetçi söylemlerle manipüle edilmiş olduğu gerçeği de akıldan çıkarılmamalıdır. “Kutsal amaca” giden yolda her şeyi meşru gören bir yaklaşımın ürünü olan bu durum, siyasal etik açısından sorunlu görülse de faşizm şemsiyesi, altında bu tür kaygıların bir kenara bırakılmasında hiçbir sakınca olmayan bir ortam sağlamaktadır. Roma yürüyüşü, faşizmin temel çıkarlarla ittifakını somutlaştıran bir “yasal diktatörlük” evresini başlatır (Milza & Berstein, 1980, s.124). Faşistlerin hedefinde, gelecekteki popülist rejimlere bırakılacak önemli bir mirasa dönüşecek olan kapitalizme ve parlamenter demokrasiye karşı düşmanlık da merkezi bir yere sahiptir. Faşizmin muhafazakâr ekonomik ve sosyal çıkarlar için hareket ettiği gerçeğine rağmen, siyasal kurumları, toplumsal yapıları ve değerleri şiddet yoluyla dönüştürme girişimi, onu devrimci bir hareket haline getirmektedir (Morgan, 2003, s.197). Mussolini ve “Kara Gömlekliler” ülkenin büyüklüğünü ve hak ettiğine inanılan itibarını geri kazanmak arzusuyla hareket etmiştir. Saldırgan milliyetçi söylem ve uygulamaları da beraberinde getiren bu bakış, İtalya'nın savaş sonrasında içerisinde bulunduğu durumu da gözler önüne serer. Savaşın yükünün orantısız biçimde kendi üstlerine yüklediği inancı, duyulan hayal kırıklığı ve öfkeyi körüklemiştir. İtalyanların hayal kırıklıklarının en büyüğü, kuşkusuz, savaşta bütün katkı ve fedakârlıklarına

rağmen barış görüşmeleri sonucunda Balkanlar'da Habsburg Hanedanı'nın yerini alamamış olmasıdır (Grenville, 1994, s.152; Palmer & Colton, 1995, s.819). Pastadan alması gereken büyüklükte bir dilim alamadığı düşüncesi, yeni sömürgeler elde etme arayışında somutlaşır ve ilerleyen dönemde Habeşistan'ın işgali örneğinde görülebileceği üzere uluslararası barış ve istikrarı tehdit eder bir hale bürünür. Bütün bunlar ışığında Mussolini, ülkenin başına gelenlerin yegâne sorumlusu olarak görüldüğü parlamenter demokrasiyi günün koşullarına uymamakla, sınıf çatışmalarını körüklemekle, sayısız azınlıklar yaratmakla ve birey vurgusuyla bencilliği teşvik etmekle suçlamaktan çekinmemiştir (Palmer & Colton, 1995, s.821).

Mosse, 1930'larda bütün Avrupa ülkelerinde faşist eğilimlerin siyasette bulunduğunu ve bu faşist hareketlerin ortak bir temele sahip olmadığını belirtmektedir. Bu hareketler, ortak bir dizi sorundan ortaya çıkmış ve hepsine ortak bir çözüm önermiştir. Faşizm, on dokuzuncu yüzyılın sonunda pozitivizme ve liberalizme yönelik saldırıdan beslenmiştir (Mosse, 1996, s.14) ki Mussolini'nin de birçok kez dile getirdiği gibi, Fransız düşünür Georges Sorel'in düşüncelerinden etkilenmiştir. Fransız tarihçi Le Moal (2018), faşizmin kökenlerinde Rousseau'dan Nietzsche'ye birçok düşünürün etkisi olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda, Fransız Devrimi de önemli bir yere sahiptir. Mussolini'nin eşitlikçi bireycilik veya insan haklarının savunulması gibi Fransız devrimci mirasının bazı noktalarını reddettiği aşikâr olmakla beraber, Robespierre ve Jakoben arkadaşlarına borçlu olduğu da gerçektir. Yazara göre, faşizm halkı özerk bireylerin bir temsili olarak değil, Rousseau'cu yoruma göre "benliği ortak birliğe taşımaya" götüren farklılaşmamış bir toplam olarak görmektedir.

İtalya, faşizmin doğum yeri olsa da bu yönetimlerin iktidarı sadece Roma ile sınırlı kalmamıştır. Neticede, siyasal ve ekonomik gidişata duyulan öfke ve mevcut düzene yönelik tepki yalnızca İtalyan halkının hisleri değildir. Faşizm şemsiyesi altında şekillenen kısmen farklı yapıdaki otoriter yönetimler, bu süreçte Avrupada hızla yayılmıştır. Büyük Savaş'ın mağlubu olan ülkelerde yenilginin getirdiği hayal kırıklığı, savaş sonrası dönemin ekonomik dar boğazıyla birleşerek toplumlarda, hezimete uğrayan düzenin kendisi ve bu düzenin temsilcileri olarak görülen eski siyasetçilere karşı yabancılaşmayı beraberinde getirmiştir. Bunun yanında, savaşı kaybeden tarafta olmamalarına rağmen bazı ülkelerde halk, yıllar süren savaşın omuzlarına yüklediği yükün ardından hayal ettikleri refaha erişememiş olması sebebiyle benzer bir ruh halini paylaşmaktaydı (Grenville, 1994, s.152). Savaşta tarafsız kalmış olan İspanya ve Portekiz gibi ülkelerde de toplumsal memnuniyetsizlik, yeni kurulmakta olan düzenden gerekli payenin elde edilememesi endişesini körükleyerek benzer eğilimlerin filizlenmesine yol açmıştır. Kısacası, İtalyadan yükselen faşist dalganın kitlesel destek bulabileceği ülke sayısı çok fazladır. Almanya'da Hitler önderliğindeki Naziler, İspanya'da Franco önderliğindeki falanjistler ve Portekiz'de Salazar liderliğindeki yönetim, faşizmin, suya atılan taşın yarattığı dalgalar gibi genişleyerek yayılmasına yol açmış ve Avrupa'nın gittikçe otoriter bir kimlik kazanmasına sebep olmuşlardır. Naziler, temelde, Batı'nın, Fransız Devrimi'ne, hatta daha da eskiye dayanan anayasalci ve liberal geleneğine saldırmıştır (Lee, 2014, s.229). Bahsedilen diğer örnekler ise en genel haliyle faşizm şemsiyesinin otoriterlik için sağladığı geniş hareket alanından faydalanmışlardır. İtalya ve Almanya ile kıyaslandıklarına tipik bir faşist örnek teşkil etmeseler de bu yönetimlerin

beslendiği ideolojiyle kendi düşünceleri arasındaki organik bağın kopması da mümkün olmamıştır. 1920 ve 1930'lu yıllar, sadece bu ülkelerde değil, Şili'den Yugoslavya'ya, Avusturya'da Belçika'ya, Meksika'da Yunanistan'a kadar, farklı kıtalarda onlarca ülkede faşizmin iktidarı ele geçirmesine veya siyasal arenada etkinliğini artırmasına sahne olmuştur. Faşizm şemsiyesinin sağladığı gölge o kadar genişlemiştir ki önemli bir kesim tarafından, günlük sorunlara en net ve kolay çözümü sağlar gibi algılanmıştır. Bu hareketlere öncülük edenler için ise neredeyse sınırsız güce giden en kestirme yol da yine faşizm olmuştur. Neticede faşizm, liberal demokratik veya parlamenter yönetimlerin potansiyeli yüksek bir alternatifi, varlığı inkâr edilemez boyuttaki sorunların sağlıklı bir çözümü gibi görülür hale gelmiştir (Palmer & Colton, 1995, s.822).

Faşizmin yapılandırılmış bir açıklamasını sunmak zor olsa da mantıksal olarak birbiriyle ilişkili bir dizi faşist değer mevcuttur. Çatışma, mücadele, irrasyonelizm ve anti entelektüellik, ulus, lider, hükümet, faşist ekonomik ve sosyal teori gibi kavramlar faşist söylem içerisinde sık sık kullanılan kavramlardır (Harrison & Boyd, 2018, s.258). Siyaset felsefesinin temeli olarak rasyonel analizi şiddetle reddeden faşizm, Batı Aydınlanmasının entelektüel projesini bütünüyle dışlamaktadır. Akli ikinci plana atan bu tutum, deneyime, sezgiye, duyguya ve eyleme güvenmek, mantık yerine inanç, şüphe yerine güven, tartışmadan ziyade saldırganlık anlamına gelmektedir ki insanlık için yarattığı tehdit de tam da bu noktalarda saklıdır (Hobsbawm, 2015, s.155). Faşizmde, liberal geleneğin belirgin bir zıttı olarak, muhalefet veya tartışmaya yer olmamakla beraber yalnızca itaat ve uygunluk söz konusudur. Bütün versiyonları, eşitliğe vurgu yaptığı için demokrasiyi hor görürken, faşistler, bireylerin ve halkların eşitsizliğinin doğanın açık ve kaçınılmaz bir gerçeği olduğuna inanırlar. Bu nedenle, halkın genel iradesini somutlaştıran, ulusu yenilenmeye ve zafere götürecek olan yönetici bir elite ve güçlü ve otoriter bir hükümdara inançları vardır. Faşist İtalya ve Nazi Almanya'sı, uluslarının talihsizliklerinden sorumlu tuttıkları eski yönetici sınıfları reddederken tam olarak bu noktadan hareket etmişlerdir.

Faşist hareketler, tıpkı günümüzün popülist siyasal hareketleri gibi kitle hareketleridir. Savaş ve krizin çarptığı küçük burjuvaziyi, enflasyon ve diğer sosyoekonomik krizlerden mağdur olmuş bireyleri hızlıca etraflarında toplamada mahirdirler. Milza'ya göre sosyalist bir kökenden gelen ve daha sonra ulusal popülizme geçen "halkın çocuğu" Mussolini popülist bir liderdir. Ancak faşizm, orta sınıfların kargaşasından ve savaş sonrası dönemin büyük sanayi burjuvazisinin korkularından doğduğu için gerçek popülizm değildir (Milza, 1997, s. 115). İşçi sınıfının bir bölümünü etkilemek ve kazanmak amacıyla popülist söylemlere de başvurmaktan kaçınmazlar. Faşist hareketler, esasen küçük burjuvadan oluşur. Fakat bu kesim, hareketin gelişiminde itici güç olmaya yeterli değildir. Bu nedenle, faşist liderler, ilan ettikleri antikapitalist bir söylem ve kurguyla başlangıçta organize işçi hareketini ve kırsaldaki köylü nüfusu etkilemeye çalışırlar (Morgan, 2003, s.90). Bu bakımdan, faşizmin mirası, kendisi iktidardan düşse de tekrardan gün yüzüne çıkmaktadır. Kullandığı söylem ve izlediği yöntem bakımından iktidara uzak veya iktidardan dışlanmış kesimleri bir araya toplamanın, siyasal bir harekete dönüştürmenin "başarılı" bir sonucu olmuştur ve bu durumu tekrarlama girişimi neredeyse kaçınılmazdır. Bilinen diğer ideolojilerden farklı olarak, yirminci yüzyıl ve sonrası için bir

ideolojik sistem ortaya koyan belki de en son ve yeni ideoloji olan faşizmin tek bir savaşıla ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığı ortadadır. Bugün, yükselen aşırı sağ ve buna bağılı olarak güç kazanan popülist söylem, işte bu faşist gölgenin yirmi birinci yüzyıla yansımasıdır.

“Demokrasinin otoriter bir biçimi, faşizmin savaş sonrasında tekrar yorumlanmış hali” olarak nitelenen popülizmin “tarihsel ve genetik açıdan” faşizmle bağı yadsınamaz boyuttur (Finchelstein, 2017, s.156, s.364). Dolayısıyla, buraya kadar incelenen koşulların bugün aldıkları hal ve yarattıkları çevre, yükselen popülist dalgayı ve geçmişle benzerlikleri kavramak adına hayli önemlidir. Günümüzde, popülizmin yükselişini değil tek bir ülke, tek bir bölgeyle bile kısıtlamak mümkün değildir. Ancak, sorunun gittikçe büyüyen bir tehdit olarak algılanması ve gündeme gelmesinin popülist dalganın Batı’da, bilhassa Avrupada önemli ölçüde hissedilir hale gelmesi sonucunda gerçekleştiği de açıktır. Yaklaşık yüz yıl önce kıtada hâkim konuma gelen faşist yönetimlerin güçlenmesini sağlayan sosyal, ekonomik ve siyasal koşullar, yine siyasal elit karşıtı bir söylemle birleşerek, bugünün popülist partilerin güçlenmesine ortam hazırlamaktadırlar. Avrupa siyasal hayatında aşırı sağ partilerle özdeş olarak kabul edilir hale gelen bu hareket, kıtanın dört bir yanında siyasi etkinliğini artırmış durumdadır. İsveç’ten Hollanda’ya, Finlandiyadan Romanya’ya, Macaristandan Avusturya’ya çeşitli ülkelerde bulunan, popülist propaganda ve eğilimlerden beslenen partilerin programları ve söylemleri incelendiğinde ise ortaya çıkan tablo çarpıcıdır. Bu partilerin bütün öneri ve taleplerinde “çöküş ve gerileme korkusu, ulusal ve kültürel kimlik iddiası, asimile edilemeyen yabancıların ulusal kimliğe ve toplumsal düzene tehdit oluşturduğu vurgusu ve bütün bu problemlerle baş edebilmek için daha büyük bir otoriteye ihtiyaç olduğu düşüncesi” (Paxton, 2004, ss.185-186) gibi geleneksel faşist temaların yankıları duyulmaktadır. Faşizmle popülizm arasındaki sadece bu düşünsel benzerlikler bile tarihte yaşananlardan gerekli dersi alanlarca insanlık için çalmakta olan çanları duymaya yeterli olacaktır. Bu yapıların faşist öncüllerine böylesi yakın bağlarla bağılı olması, çağımızın faşizminin ne olduğu konusundaki soru işaretlerini de önemli ölçüde gidermektedir.

Popülizm, çoğu zaman toplumu homojen bir kitle olarak algıladığı halk ile halka karşıt konumlanmış elitler olarak iki kutba ayıran ve siyasetin, insanların genel iradesinin bir ifadesi olması gerektiğini söyleyen bir siyasal hareket olarak tanımlanabilir. Popülist siyasette halk egemenliği, milli irade gibi kavramlar sürekli olarak yüceltilir ve elitler halkın düşmanları olarak yansıtılır. Normatif bir düzlemde ortaya koyulan halk-elit karşıtlığı, popülizm açısından merkezi öneme sahiptir (Mudde, 2004, ss.543-544). Bu doğrultuda, popülist siyaset, demokratik ilkelerin birçoğunu göz ardı etmektedir. Popülist bir iktidarın egemen olduğu bir toplumda otoriterlik, yabancı düşmanlığı gibi kavramlar da buna bağılı olarak artış gösterir (Bugaric, 2019). Avrupa özelinde ise bu eğilimleri tetikleyen göçmenler olmuştur. AB içerisinde uzun yıllardan beri bulunmakta olan göçmenlere ve yabancılarla karşı korku, uzun bir süreç içerisinde yabancı düşmanlığına dönüşmüştür (CNCDH, 2002). Neticede, 2000’li yıllar, dünya siyasetinde sağ iktidarların yönetimde bulunduğu ve gittikçe söz sahibi olduğu bir siyasal görüntü ortaya koymuştur. 11 Eylül Saldırıları sonrasında dünya çapında artan terör eylemleri Batı’da yabancı düşmanlığının yükselişini körüklerken, “Avrupa Hayali” veya “Amerikan Rüyası” olarak tanımlanabilecek zenginlik ve refah, gerileme eğilimine girmiştir. 2008 yılında

ABD'de başlayan Büyük Durgunluk, Büyük Buhran'ın yarattığı etkiyle kıyaslanabilecek biçimde, kısa süre içerisinde Avrupalı devletleri de içine almıştır ve halkın yaşam kalitesi, refahı her geçen yıl azalmıştır. Ayrıca, aynı dönemde Orta Doğu'da artan istikrarsızlık ve 2010 yılında patlak veren Arap Baharı, Batı yönlü göçü hızlandırmak suretiyle gelişmiş ülkelerde yabancı düşmanlığının artmasına sebep olmuş ve popülizmden beslenen aşırı sağ hareketlerin yükselişine zemin hazırlamıştır (Maurer & Diehl, 2017).

Göç, Avrupa ülkelerinin hem ekonomileri hem de güvenlikleri için tehdit oluşturmakla beraber, bu tip olgular, aşırı sağın, ırkçılığın ve yabancı düşmanlığının artmasının temel nedenlerini oluşturmaktadır. Ayrıca, ekonomik krizin Avrupa üzerindeki olumsuz etkileri, Avrupa devletlerinin siyasetinde popülist söylemleri benimseyen aşırı sağın ırkçı retorığının toplum tarafından normalleştirilmesi sonucunu doğurmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik tanımının doğasının değişmesi ile birlikte yabancıların AB ülkelerinde bireysel, toplumsal ve bölgesel düzeyde güvenlik tehdidi olarak algılanması da daha kolay hale gelmiştir (Roux, 2008, s.73). Ekonomik kriz öncesi siyasi alanda kendisine yer edinemeyecek görüşlerin bugün kanıksanmış olması, ırkçı hareketlerin yayılmasını kolaylaştırmaktadır. Fransa, Hollanda, İsveç, Avusturya ve daha birçok Avrupa ülkesinde yabancı düşmanlığı her geçen gün artmaktadır (Roux, 2008). Yabancı düşmanlığı, popülizmin ortaya çıkması için önemli bir olgudur. Zira milliyetçilik ve "öteki"yi dışlama, tıpkı geçmişteki faşist hareketler gibi popülist siyasetin de benimsediği temel argümanlardandır. Göç konusunun siyasallaştırılması, Avrupa'nın genelinde yabancı düşmanlığının ve bundan beslenen popülist aşırı sağcı partilerin güç kazanmasına neden olmuştur.

Son dönemde ön plana çıkan karizmatik liderler de popülist siyasal hareketlerin yükselişini etkilemektedir. Dolayısıyla, popülizmi ortaya çıkaran siyasal koşulların, temsil kurumlarının yapısal sorunlarının boyutu, gücün kişiselleşmesinin ne kadar ciddi düzeyde olduğu ve medyanın rolünün hangi ölçüde nüfuz edici olduğu bakımından incelenmesi önem arz etmektedir. Popülizm, halkın temsiliyetinin ahlaki bir tekeli iddiasında kendini gösteren çoğulculuk ve toptan bir antielitizmle doğrudan ilişkilidir. Popülist liderlerin, hareketlerin ve taleplerin somut görünümü, belirli bir demokratik rejimin düzgün çalışmadığının bir göstergesi olarak düşünülebilir. Popülist olarak adlandırılan politik ifadelerin çeşitliliği, demokratik bir rejimin kötü işlev görmesinin ve farklı zorlukların sonucudur. Birçokları, isabetli biçimde, popülizmin hiçbir zaman demokrasiyi güçlendiremeyeceğini dile getirmektedir (Pasquino, 2008, s.27). Aksine, popülizm son yıllarda mevcut demokrasileri içeriden ve dışarıdan zayıflatan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok Latin Amerika ülkesindeki siyasi sisteminin açıkça gösterdiği gibi, demokrasi kültürünün bir sonu olarak bile algılanabilir. Özellikle, 1990'lı yıllarda popülizme yönelik tehdit algısı bu kadar yüksek seviyede değilken, son on yılda popülizmin sol, sağ, din odaklı vb. birçok hareketle bütünleşerek farklı coğrafyalarda iktidara gelmesi, bu tehdit algısının güçlenmesine neden olmuştur.

Popülizmin küresel ölçekte yükselmesinin temelinde yatan etmenler ekonomik faktörlerdir ve küreselleşme ile doğrudan ilintilidir. Daron Acemoğlu (2020), ABD'de Donald Trump'ın başkanlığı süresince yükselen popülizmin temelindeki sebepleri ortaya koyarken ekonomik memnuniyetsizliği

ve buna bağılı olarak gelişen siyasal elitlere karşı güvensizliğı merkeze almaktadır. Bu, popülist etkinin arttığı her ülke için farklı derecelerde de olsa geçerlidir. Küreselleşme ve neoliberalleşme süreçlerinin başta yarattığı refah artışından yeteri kadar faydalanamayan (veya faydalanamadığını düşünen) bireyler, zaman içerisinde memnuniyetsiz hale gelmiş ve mevcut siyasal yapılara dair inancını kaybetmiştir. Bu da direkt olarak bu yapılar üzerinde söz sahibi olan elite yönelik bir güvensizlik ve tepki doğurmuştur. Bu umutsuzluk hali, bireylerde, sorunlarına daha “basit” çözümler sunan siyasal hareketlere yönelme eğilimi doğurmuştur. Bu anlamda belki de en önemli kırılmayı kuşkusuz 2008 finansal krizi yaratmıştır. Son darbe ise içerisinde bulunduğumuz küresel pandemi koşullarından gelmiştir. Tabii ki sorun tek başına neoliberal ekonominin ürünü olarak ele alınamaz. Farklı pencelelerden bakıldığında birçok olumlu katkısı da bulunan küreselleşme ve gelişen teknoloji ve bilginin yayılmasını kolaylaştırıcı unsurlar, aynı zamanda, bireyleri popülist söylemlerin kucacağına doğru iten olumsuz bir etkide bulunmuşlardır. İnsanlık, zaman içerisinde, kendisini, kendi icat ettiği ürünlerin, kendi geliştirdiğı teknolojik yapıların kurbanı olarak bulmuş ve bu durum, insan emeğı ile insan ürünü teknoloji arasında hiç de adil olmayan bir rekabete dönüşmüştür. Özellikle genç nüfus içerisinde yükselen işsizlik, düşen refah ve ulusal sınırları aşan biçimde şekillenen istihdam rekabeti toplumsal memnuniyetsizliğı artırarak milliyetçi unsurların öne çıkmasına yol açmış ve dolayısıyla bu unsurların araçsallaştırılması üzerine strateji geliştiren siyasetçilerin de işini kolaylaştırmıştır.

Popülist hareketlere artan desteğinin temelinde yatan bir diğeri de vatandaşların, kendilerini yönetenlerden beklediklerinin son yıllarda yaşadığı hızlı ve radikal dönüşümdür. Öyle ki, devletlerden beklentinin sadece temel ihtiyaçlara ek olarak toprak güvenliğini sağlaması ve mümkün olduğunca yeni topraklar edinmesi olduğu dönem bugünden bakıldığında çok geride kalmıştır. Devletin öncelikli rolünün sadece Doğu veya Batı karşıtlığı üzerinden tanımlandığı günler de Berlin Duvarı'nın enkazı altında kaybolmuştur. Günümüzde, devleti yönetenlerin sağlaması beklenenler gittikçe genişlerken, bunun yakın geçmişte akla bile gelmeyen ancak artık temel haklar olarak görülen bazı özgürlüklere maksimum derecede saygı duyularak yapılması beklenmektedir. Daha fazla ve çeşitli hizmeti daha az vergi ödeyerek almak, devlet dışı aktörlere ve terörist gruplara karşı korunurken kişisel hakların ve özel hayatın gözetilmesi, yüksek ücretlerle çalışan işçilerin ürettiğı ürünleri ucuza almak gibi kendi içlerinde çelişen talep ve beklentiler, bireylerin hükümete yönelik artan memnuniyetsizliğinde önemli rol oynamaktadır. Net bir biçimde ifade etmek gerekirse, günümüzde bireyler, küreselleşme ve teknolojik gelişmenin yarattığı “dönüşümün bütün faydalarına çok düşük bir maliyetle ulaşma çabasına girmiş durumdadır. Hayal kırıklığına uğradıklarında, öncelikli tepkileri kinizme yönelmek, sonrasında ise beklentilerini tatmin etmek için daha hızlı, daha basit ve daha az demokratik yolların olup olmadığını düşünmek olmaktadır” (Albright, 2019, s.116). Bu basit ve genelde antidemokratik olan cevaplar ise kimi ülkelerde yabancı düşmanlığı, korumacı ekonomik tedbirler veya bir medeniyeti topyekün düşmanlaştırmak olurken, bazı durumlarda sınıra duvar örülmesine kadar varan arkaik fikirlerin doğması biçiminde somutlaşmaktadır.

Avrupa'da popülizm, günümüzde, alışlageldik sağ-sol ayrımını da aşarak kendi ajandasını dayatabilecek güce ulaşmıştır. Küreselleşmeye yönelen tepki bağlamında güçlenen AB ve Avro karşıtlığı,

serbest ticaret ve göçmen konularındaki düzenlemelerde ulusal çıkarların gözetilmediği algısı, yeni popülist hareketlerin Avrupadaki temel çıkış noktalarını oluşturmaktadır. Popülist hareketler, mevcut siyasi manzarayı, küreselleşme yanlıları ve ulusal çıkarı önceleyen milliyetçiler arasında bir mücadeleye indirgemiş vaziyettedirler. Yüzyılın başında faşizmin yayılmasına benzer biçimde, özgürlükçü olmaktan uzak, çoğunlukçu, antielitist ve yabancı düşmanı popülist partiler Avrupa'nın en sofistike, liberal toplumlarında gelişip kök salmaya devam etmektedir. Bu hızlı yayılma, zamanla diğer kıtalara da sıçramış ve birçok ülkeyi etkisi altına almıştır. Bir anlamda, liberal demokrasi çürümeye başlayıp liberal olmayan çoğunlukçuluk ön plana çıkmaya başladığında popülizmin giderek güçleneceği tezi (Fârte, 2017, ss.88-90) farklı bölgelerde doğrulanmaktadır. Kuşkusuz, 1930'larla günümüz arasında faşist ve popülist ideolojiler bağlamındaki benzerliklerin yanında birçok farklılık da mevcuttur. İnsanlığın doğal gelişiminin bu eğilimlerin seçeneklerini daraltır biçimde oynadığı rol bir yana, demokratik kurumların – söz konusu ülkelerin çoğunluğunda – geçmişe kıyasla daha oturmuş ve kök salmış durumda olması, endişeleri kısmen azaltmaktadır. Aynı şekilde, Batı dünyası da iki savaş arası dönemden daha farklı bir durumda bulunmaktadır. Ancak, bu durum, tehdidin küçümsenmesine yol açmamalıdır. Faşizmin hedefindeki yapıların görece güçlendirilmiş olması, popülizmin aynı yapılara farklı yöntemlerle daha şiddetli biçimde saldırmayacağına garanti olarak görülemez. Gerekli kurumsal ve toplumsal önlemlerin ihmal edilmesi, insanlığı, en az geçmişte faşizm sebebiyle yaşananlar kadar trajik sonuçlarla yüzleşmek durumunda bırakabilir. Ayrıca, yüzyıl öncesindeki atalarının doğduğu çevreye hâkim olan sorunların benzerleri üzerine inşa edilen bu yaklaşımların geçmişin faşist yönetimleriyle tek ortak noktaları, doğmalarına zemin hazırlayan koşullar değildir. İzledikleri politikalar ve benimsedikleri yöntemlerdeki benzerlik de aralarındaki bağın tam anlamıyla kavranabilmesi adına kritiktir.

2.2. Faşist ve Popülist Yönetimlerin Ortak Özellikleri

Faşizm bir ideoloji olarak doğmuş olsa bile İtalya, Almanya, İspanya gibi ülkelerde iki savaş arası dönemde toplumu ve kitleleri etkileyebilmek için birçok farklı yöntem kullanmıştır (Collier, 2001, ss.11813-11814). Savaş sonrası dönemde de popülizmin giderek yükselmesi, aslında faşizmin başarıyla kullandığı yöntemlerin tekrar icat edilmesinden kaynaklanmaktadır. İki tip yönetim de iktidarı ele geçirmek ve iktidarda kalıcı olabilmek için meşru gördükleri amaç doğrultusunda ne gerekiyorsa yapan, bir anlamda Makyavelist bir düşünce yapısı üzerine kurulurlar. Stephen Lee, İtalyan faşizminin yüzü Mussolini'nin gücünün kaynağı olarak "hiçbir sisteme ve hiçbir ideolojik yönelime sahip olmamasını" gösterir ve onu, bir "fırsatçı" olarak tanımlar (Lee, 2014, s.213). Bu ifadelerin, faşist hareketlerin doğasını betimlemek için de kullanılması mümkündür. Esasen, faşizmin ülkedeki karışıklık ve zaafardan başarıyla istifade etmesinin temel sebebi de bu yararçı kimliktir. Bu bağlamda, liberal demokrasi, parlamento veya halkın egemenliği gibi kavramlar faşistler ve popülistler için amaca ulaşmak adına araçsallaştırılmalarında sakınca bulunmayan öğeler olarak görülür. Bu iki siyasi görüşte de anayasaya, hukuka ve demokratik değerlere açıktan saldırı yapılmaz (Mastropaolo, 2001, s.64). Aksine, iktidar yolunda bu kavramlar savunulur ve korunması için iktidara kendilerinin

gelmesi gerektiği vurgulanır. Hükümeti kurma görevini almasının hemen ardından Mussolini'nin iki ay süreyle oynadığı "parlamentoculuk oyunu" (Lee, 2014, s.215) gibi yararcı hamleler, bu hareketlerin doğasının ayrılmaz bir parçasıdır. Ancak bu durum, bu değerlere duyulan saygının bir ürünü değildir. Faşist ve popülist yönetimlerin hedef aldığı bu yapılara yönelik saldırılar, arkalarında genişletip konsolide edebildikleri destek oranında zamanla artış gösterir. Bu sürenin uzunluğu, ele alınan ülkenin kendine özgü şartlarına bağlı olmakla beraber nihai hedef demokratik kurumların, hukuki mekanizmaların zayıflatılmasıdır. Çıkarıcı, pragmatik bir yol benimseyen bu yönetimler, antidemokratik hedeflerine her seferinde bir aşama ilerleyecek biçimde adım adım hareket ederek olası bir kitlesel tepkinin veya güçlü muhalefetin de önünü almayı amaçlarlar. Bu doğrultuda, uzun bir süre zarfında gerçekleştirilmesi planlanan kademeli hedeflerle ilerlerler. Çünkü toplumsal sınıflarla ittifak kurarlar ve bu ittifakları karşı oldukları sınıflarla bile gerçekleştirebilirler. Bu ilerleyişlerine engel çıkmadığı sürece, her aşamada daha da ileri gidecek adımlar atarak neticede, siyasal gücü suiistimal etme noktasına kadar varırlar (Lanzone & Morini, 2017, s.396).

Belirtildiği üzere, faşist siyaset, kitleleri etkilemeye çalışır ve bu nedenle, yoğun bir kitlesel katılım söz konusu olur. Kitleleri yakalama çabası için faşist hareketlerce kullanılan en önemli unsur, milliyetçiliktir. Birçokları tarafından da faşizm, milliyetçiliğin altında bir ultra-milliyetçilik olarak tanımlanır. Faşistler için millet ve milliyetçilik, aslında büyük kalabalıklara, kitlelere ulaşmaya yarayan bir araçtan fazlasını ifade etmez. Popülist hareketler incelendiğinde de milliyetçilik, özellikle sağ popülist olarak tanımlanabilecek partilerde temel hareket noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Sol popülistler ise dayandıkları temel ideoloji gereği milliyetçilik ile güçlü bir bağ kurmasalar da burada yaratmaya çalıştıkları sosyalist toplum ve yurttaşlık üzerinden, millete dayanmayan ama sonucunda devlete, iktidara, halka kutsal anlamlar atfeden bir retorik kullanırlar (Hermet, 1997, s.42). Milliyetçi öğelerin yoğunluğunun kaçınılmaz bir sonucu olarak her iki harekette de "öteki" olmak aslında dışlanmak ve buna bağlı olarak belirli bir sosyal, sembolik şiddete maruz kalmak sonucunu doğurur. Popülist hareketlerde hedef kitle veya kutsanan kalabalığın kesin bir tanımı yoktur. Modern popülist hareketlerin bu konuda biraz daha muğlak davranması, tamamen pragmatik tutumlarının bir ürünüdür. Bu tavrın temelinde etki alanını olabildiğince geniş tutmak arayışı bulunmaktadır. Stanislaw Andreski bu nedenle popülizmi "merkezin aşırısı" (*extrême centre*) olarak tanımlamaktadır (akt. Larsen, 1980). Tam anlamıyla, merkez partiler gibi herkese hitap etmeyi ve etkilemeyi amaçlarlar ama radikal siyasal hareketlerin özelliklerini de taşırlar.

Bu iki hareketin liberal demokrasi ile iktidara gelene kadar geçen süre içerisinde çok açık bir şekilde zıtlıkları, düşmanlıkları bulunmaz. Ancak, liberal demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan birey ve bireycilik kavramları, popülist ve faşist yönetimlerce otonom olarak ele alınmamaktadır. Faşist hareketlerde önemli olan toplumdur ve birey, yalnızca toplumun parçası olduğu için değerlidir. Bireyin kendi özgül ağırlığı bulunmamaktadır (De Sardan, 2015). Popülistler için de bireycilik meselesi göz ardı edilen bir meseledir (Hermet, 1997, s.40). Bu hareketler, doğaları gereği otoriter bir yapıya dönüşmek zorundadırlar ve bu bağlamda, bireyin var olabileceği kamusal ve özel alanın, siyasetin müdahalesine maruz kalması kaçınılmazdır. Demokrasi ile aralarındaki sorun ise tamamen pragmatik

meselelerden kaynaklanmaktadır. Demokrasi ve seçimler lehlerine işlediği sürece buna karşı bir tavır alınmazken, seçimden arzulan sonuç alınmadığında demokratik sisteme tepki şiddetlenir ve seçimlerin halkın iradesini yansıtmadığı söylemi sıkça kullanılır. Ayrıca, böylesi süreçlerde demokratik işleyişe katkıda bulunan medya, hukuk sistemi, sivil toplum gibi yapılara karşı güvensizlik yaratmaktan da kaçınılmaz.

Semboller her otoriter siyasal harekette olduğu gibi faşistler ve popülistler için de çok önemlidirler. Sembollerin kitleleri birleştirici etkisinden yararlanılması gerekliliği bu yönetimlerce sıkıca benimsenmiştir. Mussolini'nin antik Roma'ya dair nostaljik söylemlere ve sembollere vurguyu arttırarak şanlı geçmişi canlandırma iddiası, buna en net örneklerden birini oluşturmaktadır (Lee, 2015, s.216). Günümüz popülist liderleri de birçok açıdan benzer yöntemlere başvurmaktan kaçınmamaktadırlar. Milliyetçiliğin getirdiği kazanımlar, popülist hareketlerin sembol üretimi ve bunların kutanmasında büyük rol oynamaktadır. Kutsal bir ülkü vardır ve halk, bu ülkü için çabalamakta, hayali düşmanlara karşı mücadele etmektedir. Ayrıca, burada en kritik hususlardan birisi de tekelleşmedir. Vatan, devlet gibi kavramlar tek bir yoruma indirgenir, bunun herkes tarafından benimsenmesi gerekir. Bu indirgemeci yorumlamaların benimsenmemesinin sonuçları; toplumdaki dışlanmaya, sembolik şiddete maruz kalmaya ve hatta vatan haini olarak yaftalanmaya kadar gidebilmektedir. Bu durum, özünde, bireyin toplum içinde değersiz bir özne olarak yok olmasından kaynaklanmaktadır. Kısacası, bu yönetimlerin bireye ve topluma bakışında *holist* bir yaklaşım söz konusudur (De Sardan, 2015, ss.160-161). Bu, onları, Batı'ya özgü bireyci ideolojiye karşı çıkmaya yöneltmektedir. Fakat vurgulanmalıdır ki böyle bir muhalefet, geleneksel ve modern toplumlar arasındaki büyük bölünmenin diğer çeşitli biçimlerini hatırlatmakta ve tartışmalı görünmektedir (De Sardan, 2015, s.161).

Son olarak, faşist rejimler, kitleleri kontrol etmek ve devletin arkasında toplanmalarını sağlamak için yaygın biçimde propaganda silahını kullanmışlardır. Günümüzde, popülistlerin medyayla ilişkisi, faşist propagandayla karşılaştırılabilir durumdadır. Popülist yönetimler, medyayı, oylarını arttırmak ve seçmenlerin desteğini toplamak için etkin ve çoğu zaman adil olmayan bir şekilde kullanmaktan kaçınmamaktadırlar. Bu durumun, birçok açıdan faşist rejimlerin propaganda kullanımına hayli benzediği ortadadır. Medya, rutini bozan sansasyonel haberler bulma girişimlerinde, mesajlarını geniş bir kitleye yayarak dolaylı olarak popülist hareketlere yardımcı olmaktadır (Mazzoleni, 2008, s.50). Popülizmin başarısına kendi yöntemleriyle katkıda bulunan iki önemli medya türünün varlığından bahsedilebilir: ana akım haber medyası ve popüler haber medyası. Gazeteler gibi ana akım haber medyası, genellikle egemen sınıfın sözcüsü olarak algılanır. Popülistlerin bu güçleri kontrol altına alma girişimleri, tam tersi bir sonuca yol açma arayışının bir ürünüdür. Yolsuzluk, hükümetin yanlış uygulamaları veya tartışmalı politikalar gibi konuları önemsemeyerek vatandaşların hoşnutsuzluğuna verimli bir zemin yaratırlar (Mazzoleni, 2008, s.50). Popüler medyanın ve kitle iletişim araçlarının, popülist başarıya katkıları daha doğrudandır. Bu nedenle, kitleleri etkileyecek en önemli güç olan medya, iki savaş arası dönemde olduğu gibi, günümüzde de kullanılmakta, sansürlenmekte ve hatta tekelleştirilmeye çalışılmaktadır. Medyaya sahip olanın propaganda gücüne sahip olacağı düşüncesi, halen siyasi hayatın içerisinde önemini muhafaza etmektedir.

Faşizm ve popülizm arasında daha birçok benzer özellik sıralanabilir. Bunlara muhafazakârlığa olanak sağlama, farklı bir devlet kapitalizmini uygulama, şiddeti rasyonelleştirme, erkek egemenliğinin uygulanması, yabancı düşmanlığı ve yaygın yolsuzluk dâhil edilebilir. Şüphesiz bu benzerliklerin, faşizmle popülizm arasındaki bağı tarihsel bir sürekliliğe oturtmak için kullanılması kaçınılmazdır (Agostinone-Wilson, 2020, s.32). Ayrıca, faşist ve popülist rejimlerde, mevcut adil olmayan düzeni radikal biçimde değiştirme arayışını meşrulaştırmanın bir yolu olarak geçmiş yönetim ve yöneticileri yetersiz, gerekli tepkiyi gösteremeyen ve zayıf olarak gösterme eğilimi de yaygındır. Buna dayanarak kendilerini, ulusun sorunlarını çözecek, genelde etnik veya dini kavramlarla tanımlanan halkı düşmanlardan koruyacak, ihtiyaç duyulan “amaç” hissini aşılacak ve toplumun kontrolünün sınırlarını aşar biçimde ona zarar veren güçlere karşı mücadele edecek tek unsur olarak takdim etme eğilimindedirler (Berman, 2016, s.43).

Bu özelliklerin hepsinin her faşist ve popülist rejimde bulunması beklenemeyeceği gibi bunlara atfedilen öncelik ve vurgunun boyutu da iç ve dış dinamiklere bağlı olarak şekillenmektedir. Dikkat çekici olan, günümüzün popülist olarak nitelenen hareketlerinin uygulama ve yöntemlerinin görece kısa bir zaman önce insanlığı felakete sürükleyen faşist rejimlerle paylaştığı endişe verici ortaklıklardır. Bu benzer yaklaşımların ulusal ve uluslararası ölçekte yarattığı yansımaların karşılaştırmalı biçimde ele alınması, sadece aralarındaki genetik bağın açık biçimde ortaya konması için değil, insanlığın karşı karşıya bulunduğu tehdidin net olarak açıklanması adına da önemlidir.

3. Uluslararası Sistem ve Demokrasinin İşleyişi Üzerindeki Yansımalar

Popülist ve faşist yönetimlerin iktidardayken izledikleri politikalar ve eğilimleri gözlemlendiğinde, temel hedeflerinin iki boyutta şekillendiği görülmektedir. Mevcut konumun korunması ve hatta güçlendirilmesi için önemli görülmesi dolayısıyla bu hedeflerin ulusal ölçekte yer alanları genel anlamda öncelikli olarak ele alınırken, uluslararası arenayı da ciddi biçimde etkileyen stratejilerin izlendiği, geçmişteki ve günümüzdeki örneklerde açıkça görülmektedir. Ulusal seviyede bu hedefler, en geniş haliyle, hâlihazırdaki düzenin, lider ve partiyi daha da güçlendirecek, bulunulan konumu daha da sağlamlaştıracak yönde değiştirilmesi yönünde atılan adımlarda vücut bulur. Kuşkusuz yirmi birinci yüzyılda faşizm, atalarının gittiği yoldan gitmeyecek ve (umuyoruz ki) totaliter/otoriter bir dehşet halini almayacaktır. Ancak, yine de demokrasiyi yok etmenin birçok farklı yolu mevcuttur (Traverso, 2019, s.16). Uluslararası seviyede bu durum, sebebi her ne olursa olsun, ulusun hak ettiği halde alamadığına inanılan konum, toprak, söz hakkı gibi unsurlara yapılan vurgunun artması, “şanlı” geçmişi canlandırma arayışıyla statükonun tehdit edilmesi ve istikrarsızlık yaratılması biçiminde karşımıza çıkar. Ülkenin bulunduğu bölge veya uluslararası sistemin bütününde yaratılacak belirsizlik ve kaos ortamının arzularının elde edilmesi açısından gerekli çevreyi yaratacağı inancı, bu yönetimlerin dış politikadaki stratejilerini de belirler. Liderin ülke içerisinde aldığı desteği arttırıcı nitelikte olan iddialı ve proaktif dış politika stratejilerinin ve buna bağlı olarak gelişen milliyetçi söylemin iki yönlü katkısı da liderleri bu yöne itmektir.

3.1. Liberal Demokrasiye Yönelen Tehdit

Genelde lider kültü üzerinden hareket eden popülist ve faşist siyasal hareketlerin ajandasındaki hedefler arasında ilk sırada ulusal ölçekte yapılması gereken reformlar yer alır. Öncelikle, yaratılması gereken karizmatik lider profili adına vazgeçilmez nitelikte olan destekçi kitlesinin konsolidasyonu. Bu yöndeki çabalar, zamanla keskinleşmesi kaçınılmaz olan toplum içerisindeki siyasi kutuplaşmanın fitilini de ateşler. Bu tarz yönetimler için hayati önemdeki “kitlesel fedakârlık” da bu noktada devreye girer. Neredeyse kutsal bir statüye kavuşan liderin hata yapmasının düşünülemez hale gelmesini sağlayan bu kitlesel fedakârlık ve diğer girişimler (Snyder, 2010, s.388), söz konusu lider ve/veya parti etrafında konumlanan destekçilerin daha sıkı bağlarla bir araya gelmesine yol açar ve bu kesimin, toplumun kalanından ayrışarak kalıcı bir taban haline dönüşmesini sağlar. Burada vurgulanmalıdır ki parti, bu yönetimler altında, belirlenmiş bir kurallar bütünü çerçevesinde iktidar mücadelesi veren bir yapı olmaktan çıkarak bizzat kuralları belirleyen grubun bir araya geldiği bir platform niteliği kazanır (Snyder, 2010, s.390). Belirginleşen bu ayrımın ve yeterli görülen konsolidasyonun sağlanmasının ardından faşist ve popülist yönetimler, ulusal seviyedeki ikinci hedefleri olan mevcut yönetim sisteminin – bugün ekseriyetle liberal demokrasinin – arzuladıkları yönde reforme edilmesi arayışına yönelirler.

Popülizm ve demokrasi arasındaki ilişkinin doğasına dair fikirler çeşitlidir. Kimilerine göre popülizm, demokrasinin kaçınılmaz evrimi sonucu ortaya çıkan ve içsel gerilimlerinden beslenen bir “meydan okuma” olarak görülürken (Canovan, 1981; Mény & Surel, 2002), kimileri popülizmin demokrasi içerisinde şekillenmesini “patolojik” bir vaka olarak ele alır (Akkerman, 2003, s.156). Esasen popülizm, tıpkı tarihteki faşist örnekler gibi, liberal demokrasiyi etkisi altına alan bir hastalıktır. Önce küçük bir veya bir grup hücreyi etkisi altına alan bu hastalık, zaman içerisinde önce yakındaki hücrelere daha sonra diğer organlara sıçramak suretiyle hastayı – demokrasiyi – içeriden zayıflatarak ölüme sürüklemektedir. “Popülizm, faşizmin daha önce yaptığı gibi, liberal demokrasinin sınırlarını ve dayanıklılığını zorlayarak test eder ve bazı ideolojik temellere meydan okuyarak, siyasetin gelecekte alabileceği şekli ortaya çıkarır” (Manucci, 2020, s.1). Kurulu demokratik rejimlere yönelik bu meydan okumanın iki temel hedefi, temsil yapıları ve seçimle şekillenmeyen bağımsız yapılarıdır (Mény & Surel, 2002, s.13).

Bu doğrultuda, popülist ve faşist eğilimler, kurulu anayasal ve demokratik sistemlere yönelik bir tehditten başka bir şey değillerdir. Bu tehdidin temelinde, temsili demokrasinin işleyişinde yaşanan tıkanma algısı ve bunun, bireyler üzerinde yarattığı güvensizlik ve umutsuzluk yatmaktadır. Bu algıdaki güçlenmeyi bir fırsat olarak gören popülist liderler bunu körükleyerek, demokratik yapı ve süreçlerin temellerini zayıflatma arayışındalardır. “Halk” kavramı, geniş ve yoruma açık, bir o kadar da yüzeysel bir anlama sahiptir ve bu yüzeysellik, destek toplamak, mevcut siyasal sınırlara meydan okumak ve oyuna yeni kurallar getirmek arzusundaki liderlerin elinde güçlü bir araca dönüşmektedir (Canovan, 1981, s.282). Bu aracın antidemokratik amaçlar için kullanımının meşrulaştırılması adına popülist liderlerin en çok başvurduğu kavram “halk egemenliği” veya “halk iradesi”dir. Kulağa ilk bakışta olumlu gibi gelse de merkeze milli irade kavramını alan bu bakış, “demokratik meşruiyeti

temelde çoğunluk üzerinden ifade etmek” sonucunu doğurur (Akkerman, 2003, s.151). Çoğunluğun tahakkümünü teşvik eden yönde bir evrime yol açması nerdeyse kaçınılmaz olan bu yaklaşım, zamanla, azınlıkta kalan kesimin yok sayılmasına yol açtığından, çoğulcu demokrasi anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Demokratik kurum ve yapıların taraflı, çoğunluğun arzusuna uymayan bir işleyişi dayattığını savunarak popülist liderler, halkın iradesinin aracısız olarak siyasi çıktıya yansıtacağı bir sistemi savunurlar. Elit karşıtı bakış açısıyla da ilintili olarak son sözün halka (çoğunluğa) verilmesi arzusu, temelde daha saf, doğrudan demokrasi anlayışına yakın bir sisteme evrilmekten çok, azınlık-taki kitlelerin sisteme müdahalesinin önüne geçilmesi amacını taşımaktadır ve demokratik olmaksızın uzaktır.

Hedeflerinden biri olan temsil sorununu bu şekilde bertaraf etmeye yönelik popülizmin ikinci hedefi ise seçimle biçimlenmeyen bağımsız kurum ve yapıların zayıflatılmasıdır (Akkerman, 2003, s.158). Faşist rejimlerden farksız biçimde, demokratik süreçlerin işleyişine önemli katkıda bulunan merkezi yapı ve kurumları ortadan kaldırmak veya görece etkisizleştirmek, bu noktada, temel amaç olarak görülmektedir. İlk olarak, demokrasinin sağlıklı ve eşitlikçi olarak yürüyebilmesinin temel koşulu olan gücü kısıtlamayı ve kontrol altında tutmayı hedefleyen anayasal kısıtlamalar bu yönetimlerin tepkisinin odağına yerleşir. Mümkünse anayasadan kurtulmak, değilse de en azından gücün kontrolsüz kullanımının, çoğunluğun iradesinin koşulsuz olarak belirleyici hale gelmesinin önünde engel teşkil eden maddelerin değiştirilmesi hedeflenirken, plebisit, bu yolda en çok başvurulan araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlara ek olarak, parlamento ve yüksek mahkeme gibi yasama ve yargı organlarının olabildiğince etkisizleştirilmesi, söz konusu yönetimlerin arzuladığı yapıyı kurmaları adına hayati önemdedir. Tarihteki faşist örnekler gibi bugünün popülist liderleri de bu konuda sarsılmaz bir kararlılıkla hareket etmektedirler. Bireylerin ortalama %25’inin güçlü, otoriter bir liderin herhangi bir yargı veya parlamento müdahalesi olmadan yönetmesini tercih ettiği yönündeki araştırmalar (Albright, 2019, s.113), bu eğilimin meşruiyet temeli olarak görülmektedir. Kuşkusuz, yirminci yüzyılın başındaki durumdan farklı olarak bu yapıların yok edilmesi gerçekçi anlamda çok mümkün olmadığından, günümüzdeki popülist yönetimlerin genel eğilimi, parlamentonun yetkilerini sınırlandırarak işlevsizleştirmek ve yargı organlarındaki yargıç kompozisyonunu kendi lehlerine şekillendirebilmek için yollar aramak yönündedir. Bu temel yapıların ardından sıra, demokratik işleyiş açısından daha ikincil ama önemli rol oynayan süreç ve kurumlara gelir. Seçim süreçleri, medya ve bağımsız sivil toplum kuruluşları (STK) bu anlamda popülist yönetimlerin hedef tahtasında yer alırlar. Bu kurum ve süreçlerin zayıflatılması, itibarsızlaştırılması ve toplumda bunlara yönelik güvenin azaltılması, doğal birer kontrol mekanizması gibi hareket ederek liberal bir demokraside gücü kontrol altında tutmaya yarayan bu yapıların etkinliğini azaltır ve iktidara yönelik kısıtlamaların zayıflamasını sağlar. Bu girişimler, faşizmin yirmi birinci yüzyıl versiyonu olan popülizmin liberal demokrasiyi içerden kemirerek yok etmesine giden yolda önemli aşamalarıdır ve bu yönde adım adım ilerleyen yönetimlerin öncelikli hamleleridir.

“Burada önemli olan, popülist iktidar anlayışının, liberal ve anayasal iktidar fikrine karşı bir tehdit gibi tarif edilmesinin sebebinin, tamamen bu liberal olmayan ve klasik faşizmin birçok unsuruyla

uyumlu olarak şekillenen öğeleri olduğu gerçeğidir” (Manucci, 2020, s.4). Buradan hareketle altı çizilen, demokratik rejimler içerisinde doğan ve güçlenen günümüz popülist hareketlerinin “demokrasinin diktatörlüğü” olarak nitelenebilecek bir yapıya yol açabileceği gerçeğidir. Bu yapının temelinde, hukukun üstünlüğü ile çoğunlukçuluk, kontrol ve denge mekanizması ile iktidarın aracısız kullanımını, anayasacılık ile koşulsuz halk iradesi, kuvvetler ayrılığı ile birliği ilkeleri gibi temel kavramsal ve yapısal gerginliklerin artması yatmaktadır. Bu çatışmalardan birini dahi teşvik eden ve temsili demokrasiye saldıran bir lider, o anda faşist geçmişi canlandırmaktadır (Manucci, 2020, s.4). Liberal demokrasinin temellerinin yara almasıyla ortaya çıkan, liberal olmayan (*illiberal*) demokrasi olarak adlandırılabilir bu sistem, en genel haliyle, “bireyin devredilemez haklarından ziyade topluluğun varsayılan ihtiyaçları üzerine kuruludur. Demokratiktir, çünkü çoğunluğun iradesini dikkate alır; liberal değildir çünkü azınlıkların kaygılarını göz ardı eder” (Albright, 2019, s.172). Kâğıt üzerinde demokrasi gibi görünen, fakat liberal demokratik değerlerin tamamını veya büyük çoğunluğunu barındırmayan bir rejim ortaya çıkar ki bu, popülist ve faşist liderlerin en başından varmayı umdukları noktadır. Sonrasında, iktidarın sınırlandırılması ve hesap verir nitelikte olması gerekliliği bir “engel” olmaktan çıkar ve ülke, otoriterleşme yolunda hızla ilerleyerek demokrasiden uzaklaşır. Bütün bunların halkın iradesini yönetime doğrudan yansıtma maskesiyle yapılması ise bu aşamada güçlü bir direncin gösterilmesini engelleyen başat unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Popülizmin antidemokratik karakterinin içsel özelliklerinden kaynaklanıp kaynaklanmadığı, kaynaklanmıyorsa, buna yol açan sebebin ne olduğu konusunda bir fikir birliği söz konusu olmadığı gibi, bunu net biçimde ortaya koymak da gerçekçi bir girişim değildir. Bütün sorunların temsili demokrasinin çözüm üretmede yetersiz kalmasından kaynaklanıyor olduğu fikri kimi çevrelerce kabul görmektedir. Buna göre, “popülist dalga, özünde, on yıllardır süregelen demokratik olmayan liberal politikalara verilmiş liberal olmayan demokratik bir cevaptır” (Mudde, 2016, s.30). Bu çerçevede, popülizm, toplumda siyasal sisteme entegre olamayan veya dışlanan farklı kesimlerin demokratik sisteme erişebilme çabasının bir sonucu olarak da değerlendirilmektedir. Liberal demokrasilerin sorunlarındaki artışla popülist eğilimlerin bu ülkelerdeki ivmeleri arasında bir doğru orantı bulunsa da bütün sorumluluğu liberal demokrasilere yıkmak veya popülist yönelimleri haklı bulmak kabul edilebilir değildir. Böyle bir düşünce, geçmişin faşist liderlerinin eylemlerinin de meşrulaştırılması anlamına gelebilecek tehlikeli bir kapıyı aralamaktadır. Almanya’da Hitler’in iktidara geldiği sürecin fitilinin, Versailles Antlaşması’nın hiç de adaletli olmayan koşullarının yarattığı öfke duygusu ve intikam arayışı tarafından ateşlenmiş olması, Nazi politikalarını anlaşılabilir veya kabul edilebilir kıldığı gibi, liberal demokrasinin kusurları da yükselen demokrasi karşıtı popülizmin meşru olduğu anlamına gelmemektedir. Popülist rejimlerin antidemokratik stratejileri ile bir ortak payda arayışında bulunmak ise Hitler’e karşı “yatıştırma” politikası izleyen Batı Avrupa ülkelerinin yaptığından farklıdır. Liberal demokrasilerin sorunlara cevap vermede yetersiz kalmasının milliyetçi, popülist, hatta yabancı düşmanı hareketlerin doğuşuna zemin hazırladığı doğru olmakla birlikte (Ikenberry, 2018, s.18) bu kusurlara demokratik olmayan yollarla çözüm aranması, uzun vadede önemli bir tehdidin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Dünyada liberal demokrasilerin yavaş yavaş popülist, yabancı

düşmanı eğilimler barındıran liderlerin kontrolüne girmesi, sadece liberal uluslararası düzenin temelini sarsmakla kalmayıp, aynı zamanda, çatışmacı dinamiklerin ve anarşik ortamın da gittikçe belirginleşmesine yol açmaktadır. Bu rejimleri meşrulaştırma yönünde atılan her adım, bu gidişatı teşvik etmek niteliği taşır.

2000'lerin başından bugüne liberal demokrasilerin küresel ölçekteki ilerleyişinin önce duraklama içerisine girdiği ve sonrasında da gerilemeye başladığı, dünyanın dümeni otoriterleşme yönünde kırdığı, verilerle sabittir. *The Economist* dergisinin her yıl oluşturduğu demokrasi endeksi, bu gözlemi doğrulamaktadır. 2019 yılında, endeksteği ortalama demokrasi skoru (10 üzerinden) 5.44'e düşerek, endeksin düzenlendiği 2006 yılından bu yana en düşük seviyesine ulaşmıştır. Yine aynı endeksteği verilerle göre Dünya nüfusunun yalnızca %48,4'ü "tam" veya "kusurlu" demokrasilerce yönetilirken, nüfusun %35,6'sı otoriter rejimlerde, %16'sı ise hibrit rejimlerde yaşamaktadır (The Economist, 2020, ss.3-4). Aynı şekilde, Freedom House'a (2019) göre, 1985-2005 arasında sürekli "özgür" olarak değerlendirilmiş 41 ülkenin 22'sinin özgürlük skorlarında son beş yıldır düzenli düşüş gözlemlenmektedir. Küresel ölçekteki bu manzara, popülizmin, geçmişteki faşist rejimler gibi, uluslararası arenada gittikçe yayılan bir dalga gibi hareket ettiğini açıkça göstermektedir. Popülist partiler, sadece iktidara geldikleri ülkede demokrasinin temellerini sarsmakla kalmayıp uluslararası seviyede de etkinlik göstererek yarattıkları tehdidi küresel boyuta taşımaktadırlar. Bu da bizi, bu yönetimlerin ajandalarındaki ikinci başlığa getirmektedir. Tıpkı iç politikada kendisine kontrolsüz bir iktidar alanı açmak adına demokratik kurum ve yapıları zayıflatığı gibi popülist rejimler, uluslararası sahnede de aynı doğrultuda bir yol izleyerek revizyonist bir tavır takınır ve istikrar ve barışa yönelik önemli bir tehdit oluştururlar.

3.2. Uluslararası Barış ve İstikrara Yönelik Tehditler

Madeleine Albright'a göre (2019, s.246), "dış politikada sürü psikolojisi çok güçlüdür. Dünya liderleri birbirlerinden bir şeyler öğrenir, birbirlerini gözlemler ve taklit ederler. Mevkidaşlarının nereye yöneldiğini, nelerin yanlarına kaldığını ve nasıl iktidarlarını güçlendirip sürekli kılacaklarını görürler. Liderler, tıpkı Hitler'in Mussolini'yi izlediği gibi, birbirlerinin ayak izlerini takip ederler ve bugün sürü, faşist bir yönde ilerlemektedir." Hızla yayılan popülist rejimlerin yarattığı tehdidin sadece ulusal çerçeve ile sınırlı olduğunu iddia etmek naif ve gerçeklikten kopuktur. Faşist öncüllerinin yolunda farklı yöntemlerle, değişik platformlar üzerinden ilerleyen bu yönetimlerin yarattığı tehlike, bölgesel ve küresel ölçekte uluslararası sistemin üzerinde kurulu olduğu temelleri sarsmakta ve istikrarı tehdit etmektedir.

Faşist ve popülist devletlerin dış politikadaki tutumları, iç politikadakine benzer güdülerle şekillenir. Genel anlamda, güç kullanımını sınırlandırmak için oluşturulmuş çok taraflı kurum ve yapıları zayıflatma, yok sayma, kurulu düzenin adaletsiz olduğu iddiası, ulus aşırı (*transnational*) elitlere karşı şüphecilik, ulusun hak ettiği payeyi alması için benimsenen agresif tutum, güvenlik politikalarına öncelik veren dar kapsamlı ulusal çıkar odaklı bir yaklaşım ve küreselleşmenin "zararlarını" minimize etme arayışı gibi nitelikler, bu devletlerin uluslararası arenadaki konumlanmalarını

şekillendirmektedir. Belirgin bir alternatif sunmadan mevcut düzeni yıkmaya veya reforme etme arzusu açıkça ortaya çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı öncesinde, İtalya'nın, hakkı olduğuna sarsılmaz biçimde inandığı sömürge topraklarını almak amacıyla Milletler Cemiyeti'ni yok sayarak Habeşistan'a saldırması, Hitler'in *lebensraum* yaratmak amacıyla çevresindeki devletleri işgal etmesi ve Japonya'nın, kısa bir süre içerisinde Çin toprakları üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için harekete geçmesi, bu özelliklere sahip dış politika vizyonunun yaratabileceği tehlikeleri ortaya koymak açısından önemlidir. Geçen zaman ve değişen koşullar, bahsedilen bu devletlerin güncel birer uyarlaması olan günümüz popülist yönetimlerinin yöntem ve hamlelerinin de değişmesine yol açmıştır; ancak, temel güdü ve hedefler halen benzerdir.

Her ne kadar genel geçer bir popülist dış politika tarifi yapma çabası nafile olacaksa da bu tarz yönetimler altındaki devletler, dış politikada dar bir çerçevede tanımlanan ulusal çıkarı önceleyen realist bir zihniyetle hareket ederek ideolojik rakipleriyle ilişkileri sıfır-toplamlı olarak algılayan bir yol izleme eğilimindedirler (Guirlando, 2020, s.3). Uluslararası davranışları, göreceli gücün maksimum oranda artırılması arayışındadır ki savaş sonrası dönemde kurulu liberal düzenin yapıtaşları düşündüğünde, bu tarz bir tutum önemli bir istikrarsızlık kaynağı oluşturmaktadır. Bunun yanında, böylesi bir dış politika vizyonu, nispeten maceracı, agresif ve çatışmacı bir düzleme oturtulmuş stratejik tercihleri de kaçınılmaz olarak beraberinde getirmektedir. Ülkenin kapasitesi ve içerisinde bulunduğu jeostratejik çevreye bağlı olarak sınırlanan veya şiddetlenen bu tutum, uluslararası düzenin işleyişini ve barışı da aynı oranda tehdit eder niteliktedir.

Belirtildiği üzere, popülizmin, halkı, elitler tarafından aldatılmakta olan homojen ve bütün olarak hareket eden bir yapı gibi değerlendiren içsel özelliği, dış politikada da kendisini gösterir. Bu durum, popülist devletlerin elitler tarafından dayatıldığını varsaydığı, görece kozmopolitan bir çerçevede şekillenen, göç, insan hakları, çevre vb. konulara odaklanan politikalara karşı tepkisini de beraberinde getirmektedir. Bu bakış, uluslararası tehditleri önleme ve gücün kontrolsüz kullanımının önüne geçmek adına kurulmuş olan kurum ve yapılara yönelik popülist tavrı doğrudan etkiler. Popülist devletler, uluslararası örgütlere, ulus aşırı elitin bir ürünü ve sömürü aracı, buna bağlı olarak da halka ve ulusal egemenliğe yönelik tehditler gözüyle bakarlar (Plagemann & Destradi, 2019, s.287). Dış politikadaki tehlikeli derecelere varabilen proaktif tutumu ve olası kötü kararları halkın gözünde meşrulaştırmak için iyi bir araç olan bu yaklaşım, popülizmin, kimilerince normatif olarak nitelenebilecek özgürleşimci vaadiyle de uyumludur. Ayrıca, yine bu noktadan yola çıkarak, popülist yönetimler, adaletsiz biçimde şekillendiğine inandıkları kurulu düzenden kopup daha adil olduğunu düşündükleri bir sistemi kurma arayışlarını da güçlendirirler (Panizza & Miorelli, 2009, s.40). Benzer biçimde, çok taraflı yapıların varlığı, güçlü otoriter eğilimlere sahip popülist rejimler tarafından, ulusa vurulmuş prangalar olarak algılanmaktadır. Uluslararası kurumlar, iç politikadaki aracı yapılar ve anayasal mekanizmalar gibi, popülist liderin hareket alanını daraltan unsurlar olarak değerlendirilirler (Plagemann & Destradi, 2019, s.287). Bu noktada, yanılıcı bir genellemeden kaçınmak şartıyla, popülist rejimlerin iki taraflılığa daha olumlu baktığı sonucuna varmak mümkündür. Kuralların gücünden ziyade ulusun gücünün kuralları belirlediği bir oyunu daha avantajlı gören bu

yaklaşım, kısa vadede ülkeye getiriler sunsa da uluslararası düzende yaratacağı kaos ve belirsizlik nedeniyle orta ve uzun vadede uluslararası aktörler için dünyayı daha riskli bir yer haline getirmesi kaçınılmazdır.

Popülist devletlerce benimsenen dış politika yaklaşımının genel olarak tepkisel ve revizyonist nitelikte olmasının altında yatan sebep, popülist dalganın güçlenerek bugünkü konumuna ulaşmasına yol açandan farklı değildir. Küreselleşme ve neoliberalleşme süreçlerinin yarattığı izleri yok etme, kötü etkisinden kurtulma arayışı, popülizmin özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde yükselişinin her aşamasında belirgindir. Bu bağlamda, yukarıda tarif edilen çerçevede şekillenen bir dış politika vizyonu, elitist ve talancı olduğu ve bu sebeple hem toplumda hem de toplumlar arasında servet ve refahın eşit dağılımını engellediği iddiası üzerinden neoliberalizme saldırmak için birçok olanak sunmaktadır (Dodson & Dorraj, 2008, s.73). Yıllardır süregelen tartışmalar aracılığıyla herkesçe malum olduğu üzere neoliberal ekonomik anlayış, olumlu yanlarıyla birlikte pek çok soruna kaynaklık eden unsuru bünyesinde barındırmaktadır. Ancak, bu kusurlara karşı verildiği iddia edilen mücadelenin, bütün halkların despotizmin karanlık mahzenlerine sürüklemesine bir meşruiyet kazandıramayacağı açıktır. Ekonomik, siyasal ve toplumsal adalet arayışı için verilecek mücadele, otoriterleşme eğilimleri sergileyen, şahsi ikballerini önceleyen ve temel hedefleri iktidarlarının gücünü sınırlayan öğelerin yok edilmesi olan popülist liderlerin öncülüğünde verilemez. Tarihte, bu tezi doğrulayan pek çok faşist lider mevcuttur. Yerine daha iyi bir alternatif üretmeden, sadece mevcut düzeni yıkmak veya yeniden düzenlemek hedefiyle girişilen revizyonist bir çaba, nihayetinde, bütün insanlık için yıkıcı sonuçlar doğurmaya mahkumdur. “Günümüzde, liberal uluslararası düzene ve temel anayasal şekli olan liberal anayasal demokrasiye yönelen popülist bir öfke çağında yaşamaktayız” (Bugarcic, 2019, s.391). Bu bağlamda, ulusal ve uluslararası kontrol mekanizmalarının yetersiz kaldığı veya bir şekilde etkisiz hale getirildiği durumlarda en büyük görev, bireylere düşmektedir. Kısa vadede fazla getiri elde etmek hedefiyle popülist liderlerin hamasi söylemlerinin uluslararası siyaset arenasında daha güçlü bir biçimde duyulur olması, bugün için tehlikeli ve gelecek adına endişe vericidir.

Popülist rejimlerin dış politika vizyonları genel olarak değerlendirildiğinde, iç politikada kendilerine meşruiyet dayanağı yaptıkları birçok unsur ve düşüncenin, bu anlamda da belirleyici rol oynadığı görülmektedir. İç politikada liberal demokrasiyi zayıflatarak çökertmeyi veya arzuladığı biçimde dönüştürmeyi arzulayan bu yönetimler, uluslararası seviyede, bu demokrasilerin kendi rızalarıyla bir araya gelerek oluşturduğu liberal uluslararası sistemin temellerini hedef almaktadırlar. Kısacası, popülist liderler, içeride tetikledikleri sistemsel çürümeyi dışarıya taşıma arayışındalardır. Birinci Dünya Savaşı sonrası görece daha zayıf temeller üzerine inşa edilmiş olsa da uluslararası sistemin faşist rejimlerce nasıl alt üst edildiği ve insanlığın sonrasında sürüklendiği nokta düşünüldüğünde, popülist tehlikenin boyutu gözler önüne serilmektedir.

4. Sonuç

Gittikçe aşırı sağ ile özdeş hale gelen popülizmin faşizmle ilişkisi, semantik bir belirsizliği beraberinde getirmektedir. Bazıları hariç hiçbir popülist parti faşizme açıkça değinmezken, birçok gözlemci, günümüzdeki bu hareketler ile 1930’lu yıllardaki ataları arasındaki farklara odaklanmaktadır. Öte yandan, yükselmekte olan bu yeni olguyu tanımlama çabaları, iki savaş arası dönemle bir kıyaslamayı kaçınılmaz kılmaktadır. Kısacası, faşizm kavramı ile bir kıyaslama, “postfaşizm” olarak nitelenebilecek bu yeni gerçekliği tamamiyle kavramak adına hem yersiz hem de olmazsa olmaz niteliktedir. (Traverso, 2019, s.15). Bu bağlamda, faşizmin ulusal ve uluslararası düzeyde yarattığı yıkıcı etkinin kazandırdığı tecrübelerin kısmen veya tamamen unutulması, bugün içerisinde bulunduğumuz tehlikenin de tamamiyle anlaşılmasına yol açar. Snyder’in ifadesiyle “Avrupa’nın toplu katliam devri” (Snyder, 2010, s.383), bize bu anlamda önemli dersler sunmaktadır. Yöntemlerin ve politikaların doğasının çağın gerçeklerine uygun olarak geçirdiği dönüşüm yanlıcı olmamalıdır; popülizm, günümüzün faşizmidir.

Bu iddia, faşizm ve popülizmin yapısal ortaklıklarına dikkat çekmekte ve doğacak etkinin insanlık üzerindeki yansımalarının benzer yönde olacağına işaret etmektedir. Kuşkusuz, sonuçların tamamıyla aynı olacağı anlamına gelmemektedir. Ayrıca, bu çalışmadaki amaç, bütün popülist hareketlerin tek bir potada eritilmesi değildir. Nasıl ki bütün faşist rejimlerin diğerlerinden ayrılan özgün nitelikleri varsa, günümüz popülist yönetimleri de uygulamaları ve hedefleri açısından birbirinden farklıdır. Ancak, oluşturdukları antidemokratik dalga ve otoriter eğilimleri bağlamında değerlendirildiğinde, yarattıkları tehdit aynıdır: yıkım ve despotizm. Her ne kadar yorumlanması ele alınan perspektife göre değişiyor gibi görünse de popülizm, sahip olduğu ideolojik niteliklere rağmen, köklü, net bir çerçeveye sahip ideolojilerden biriyle ortak bir yaşam kurmadan güçlenme ve amacına erişme kabiliyetinden uzaktır. Bu bağlamda, günümüzde özellikle Batıdaki yükselişi ivmelenmiş olan popülist hareketlerin tutunduğu bu sağlam dal, yoğun milliyetçi güdülerini besleyen aşırı sağ eğilimlerdir. Hem kuramsal düzeydeki tartışmalarda hem de ampirik boyutta görece nadir karşılaşılan, farklı bir ideolojiye eklenmiş popülist partiler, kimilerince düşünüldüğü gibi daha olumlu bir popülizm imajının temsilcisi değildirlir. Bugün “sol popülizm” olarak nitelenen hareketleri sağa yakın örneklerden ayıran nihai amaçları değil, sadece aynı amaca giderken kullandıkları araçlardır. Demokrasi karşıtlığı, otoriter eğilimler, lider kültürünün merkezde olması gibi birçok açıdan bu iki grup popülist hareket arasındaki fark, ilk bakışta sanıldığından çok daha azdır. Bu durum, bu hareketlerin faşist atalarıyla aralarındaki bağ açısından da geçerlidir ve günümüzde yarattıkları tehdidin temelinde de bu ortaklıklar yatmaktadır.

Popülist rejimlerin faşist öncülleri gibi adım adım yürüdükleri temel hedefleri iki boyutludur. İlki, ulusal hedeflerdir ki bu mevcut demokratik yapının zayıflatılarak etkisizleştirilmesi, hatta kimi örneklerde ortadan kaldırılması olarak karşımıza çıkar. İktidar alanının genişletilmesi, destekçi kitlenin konsolidasyonu ve sahip olunan ülke içi konumun devamlı hale getirilmesinin ardından sıra uluslararası hedeflere gelir. İç politikadakine benzer antielitist bir tutumla bu yönetimler, statüko

karşıtı bir yaklaşım benimser ve savaş sonrası dönemin en belirgin karakteristiği olan liberal uluslararası düzenin temellerini tartışmaya açmaya, kapasiteleri oranında sarsmaya başlarlar. Günümüzde, NATO'dan DSÖ'ye BM'den DTÖ'ye kadar birçok çok taraflı yapının, imzalanmış silahsızlanma antlaşmalarının, iklim değişikliği ve ticaretle ilgili düzenlemelerin tekrar gündeme getirilmesinin sebebi tam olarak budur. Liberal demokratik dünyada popülizm, milliyetçilik ve yabancı düşmanlığı odaklı tepkiye dayalı politikaların arttığı yadsınamaz bir gerçektir (Ikenberry, 2018, s.7). Ancak, bu politikaların hedefindeki bu yapıların zayıflamasının, yok olmasının, Dünya'yı, herkes için yaşanması daha güç bir yere dönüştürmekten başka bir sonuç doğurmayacağı unutulmamalıdır. Gücün sonuçları doğrudan belirleme kapasitesi arttıkça güçsüzlerin hayatta kalması zorlaşacak, güçlülerin de bu daimî tehdit ortamında konumlarını korumak için sarf etmeleri gereken efor sürdürülemez hale gelecektir. Aslında, uluslararası sistemin *self-help* niteliğinin artması ve anarşinin tek kural haline gelmesi, insanlık tarihi açısından aşına olunan durumlardır. Geçmişte, böyle dönemlerin ardından daha "sağlıklı" bir düzenin tesisi sistemik savaşlarla mümkün olmuştur. Bugün yapılması gereken, yaşanan bunca tecrübeden alınan dersle hareket ederek aynı tuzağa tekrar düşmemektir.

Normandiya'da, Berlin'de veya Stalingrad'da ölen faşizmin kendisi değil yüz yıl önceki biçimidir. Tekrar teyakkuza geçmek için savaşı kaybeden canavarın aynı şekilde, aynı yöntemlerle geri gelmesini beklemek mantık dışıdır. Kaybettiği savaşın ardından geri dönmek için faşizm, hatıraların büyük ölçüde unutulmasını ve toplumsal memnuniyetsizliğin geniş bir kitleye yayılmasını beklemiş, Soğuk Savaş'ın ardından kendisini hissettirmeye başlamıştır. Tarihten alınan dersler, düşmanın güncel biçimini tanımak açısından hayli hayatidir; ancak, sadece düşmanı tanımak, zafer için tek başına yeterli değildir. Alınacak önlemler ve izlenecek yol haritası konusunda fikir birliği ve kararlılık da aynı oranda belirleyici rol oynar. Yükselen popülizmin yaratması muhtemel tehlikelere karşı insanlığın sarılması gereken yegâne unsur, liberal demokrasi ve sistemin temel yapıtaşları olan kontrol mekanizmalarıdır. Ulusal ve uluslararası seviyede bu yapıların güçlendirilmesi, işlerliklerinin önündeki engellerin kaldırılması ve bireylerin güveninin tekrar sağlanması elzemdir. Liberal uluslararası düzenin de – kuruluşunda arzulandığı biçimde – iş birliğini teşvik eder, barış ve istikrar içerisinde birlikte yaşamayı kolaylaştırır şekilde işlemlerini sağlamak adına gerekli düzenlemeler, eşzamanlı olarak yapılmalıdır. Hiçbir sistemin kusursuz olmadığı akıldan çıkarılmadan, toplumlarda memnuniyetsizlik yaratan unsurların ortadan kaldırılması veya dönüştürülmesi için gerekli reformlardan kaçınılması büyük önem taşımaktadır. Popülizm tehdidinin tam anlamıyla bertaraf edilmesi, ancak ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığın güçlendirilmesi suretiyle, bireylerin, antidemokratik eğilimlerin bütün paydaşlar açısından olumsuz sonuçlar doğuracağına gönüllü olarak ikna edilmesi sayesinde mümkün olabilir. Aksi takdirde insanlık, neredeyse yüzyıl önce içerisinde geçtiği ve büyük kayıplarla kendisini kurtarabildiği karanlığa tekrar gömülmek tehlikesiyle yüzleşecektir.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D. (2020). Trump won't be the last American populist. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-11-06/trump-wont-be-last-american-populist> adresinden alındı.
- Agostinone-Wilson, F. (2020). *Enough Already! A Socialist Feminist Response to the Re-emergence of Right-Wing Populism and Fascism in Media*. Leiden: Brill Sense.
- Akkerman, T. (2003). Populism and democracy: Challenge or pathology? *Acta Politica*, 38, 147-159. doi: 10.1057/palgrave.ap.5500021
- Albright, M. (2019). *Fascism: A Warning*. London: William Collins.
- Applebaum, A. (2020). *Twilight of Democracy: The Seductive Lure of Authoritarianism*. EPUB. New York: Doubleday.
- Apter, D. E. (2006). Duchamp's urinal: Who says what's rational when things get tough? Goodin, R. E., & Tilly C. (Eds.). *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*. (ss.767-796). Oxford: Oxford University Press.
- Bauman, Z. (1997). *Modernite ve Holocaust*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Berman, S. (2016). Populism is not fascism: But it could be a harbinger. *Foreign Affairs*, 95(6), 39-45.
- Bugaric, B. (2019). The two faces of populism: Between authoritarian and democratic populism. *German Law Journal*, 20, 390-400. doi: 10.1017/glj.2019.20
- Cambridge Dictionary. (2020). *Populism*. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/populism> adresinden alındı.
- Canovan, M. (1981). *Populism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- CNCDH. (2002). *La Lutte Contre le Racisme et la Xénophobie : Rapport d'Activité 2001*. (La Commission Nationale Consultative des Droits de l'Homme/2001 7-617). Paris : La Documentation Française. <https://www.vie-publique.fr/sites/default/files/rapport/pdf/034000129.pdf> adresinden alındı.
- Collier, R. B. (2001). Populism. Smelser, N. J. & Baltes, P. B. (Eds.) *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. (ss.11813-11816). Oxford: Pergamon.
- Collier, R. B., & Mazzuca, S. (2006). Does history repeat? Goodin, R. E. & Tilly C. (Eds.). *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*. (ss.472-489). Oxford: Oxford University Press.
- De Sardan, J. P. O. (2015). *Epistemology, Fieldwork, and Anthropology*. New York: Palgrave Macmillan.
- Dodson, M., & Dorraj, M. (2008). Populism and foreign policy in Venezuela and Iran. *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, 9(1), 71-87.
- Eco, U. (1995). Ur-Fascism: Freedom and liberation are an unending task. *The New York Review*. <https://www.nybooks.com/articles/1995/06/22/ur-fascism/> adresinden alındı.
- Fârte, G. I. (2017). On the integration of populism into the democratic public sphere. *Argumentum. Journal of the Seminar of Discursive Logic, Argumentation Theory and Rhetoric*, 15(2), 87-109.
- Finchelstein, F. (2017). *From Fascism to Populism in History*. EPUB. California: University of California Press.
- Freedom House (2019). Freedom in the world: Democracy in retreat. *Freedom House*. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2019/democracy-retreat> adresinden alındı.
- Gentile, E. (2004). *Qu'est-ce que le fascisme? Histoire et interprétation*. Paris : Gallimard.
- Gentile, E. (2006). Fascisme, totalitarisme et religion politique : Définitions et réflexions critiques sur les critiques d'une interprétation. *Raisons politiques*, 22(2), 119-173. doi: 10.3917/rai.022.0119

- Grenville, J. A. S. (1994). *A History of the World in the Twentieth Century*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Guirlando, P. (2020). Populist foreign policy: The case of Italy. *Canadian Foreign Policy Journal*. doi: 10.1080/11926.422.2020.1819357
- Gürcan, E. C. (2019). *Multipolarization, South-South Cooperation, and the Rise of Post-Hegemonic Governance*. New York: Routledge.
- Harrison, K., & Boyd T. (2018). *Understanding Political Ideas and Movements*. Manchester: Manchester University Press.
- Hermet, G. (1997). Populisme et nationalisme. *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, 4(56), 34-47.
- Hobsbawm, E. (2015). *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Ikenberry, G. J. (2018). The end of liberal international order? *International Affairs*, 94(1), 7-23.
- Ionescu, G., & Gellner, E. (Eds.). (1969). *Populism: Its Meaning and National Characteristics*. New York: Macmillan.
- Iversen, G. R. (1991). *Contextual Analysis*. London: SAGE Publications.
- Laclau, E. (2005). *On Populist Reason*. London: Verso Books.
- Lanzone, M. E., & Morini, M. (2017). Populists in power: From municipalities to (European) Parliament, The case of the Italian Five Star Movement. *Chinese Political Science Review*, 2(3), 395-409.
- Larsen, S. U., Hagtvet, B., & Myklebust, J. P. (Eds.). (1980). *Who were the fascists: Social roots of European fascism*. Bergen: Universitetsforlaget; Irvington-on-Hudson, NY: Columbia University Press.
- Le Moal, F. (2018). *Histoire du fascisme*. Paris: Perrin.
- Lee, S. J. (2014). *Avrupa Tarihinden Kesitler, 1789-1980*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Levi, P. (2005). *The Black Hole of Auschwitz*. (Der. Marco Belpoliti). Cambridge: Polity Press.
- Manucci, L. (2020). *Populism and Collective Memory: Comparing Fascist Legacies in Western Europe*. London: Routledge.
- Mastroaolo, A. (2001). Populisme du peuple ou populisme des élites? *Critique Internationale*, 4(13), 61-67.
- Maurer, P. & Diehl T. (2020). What kind of populism? Tone and targets in the Twitter discourse of French and American presidential candidates. *European Journal of Communication*, 35(5), 453-468. doi: 10.1177/026.732.3120909288
- Mazower, M. (2003). *Karanlık Kıta Avrupa'nın 20. Yüzyılı*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Mazzoleni, G. (2008). Populism and the Media. Albertazzi, D., & McDonnell, D. (Eds.). *Twenty-First Century Populism*. (ss.49-64). London: Palgrave Macmillan.
- McMichael, P. (1990). Incorporating comparison within a world-historical perspective: An alternative comparative method. *American Sociological Review*, 55(3), 385 – 397.
- Mény, Y., & Surel Y. (2002). The constitutive ambiguity of populism. Mény, Y., & Surel Y. (Eds.). *Democracies and the Populist Challenge*. (ss.1-21). New York: Palgrave Macmillan.
- Mény, Y. & Surel Y. (Eds.). (2002). *Democracies and the Populist Challenge*. New York: Palgrave Macmillan.
- Merriman, J. (2018). *Modern Avrupa Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Milza, P. (1997). Mussolini entre fascisme et populisme. *Vingtième Siècle. Revue d'Histoire*, 4(56), 115-120. doi: 10.2307/3770603
- Milza, P., & Berstein, S. (1980). *Le fascisme italien, 1919-1945*. Paris: Seuil.

- Morgan, P. (2003). *Fascism in Europe, 1919-1945*. New York: Routledge.
- Mosse, G. L. (1966). Introduction: The genesis of fascism. *Journal of Contemporary History*, 1(1), 14-26.
- Mouffe, C. (2018). *Pour Un Populisme de Gauche*. Paris: Albin Michel.
- Mouffe, C., & Laclau, E. (2017). *Hegemony ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*. (Kardam, A. Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and Opposition: An International Journal of Comparative Politics*, 39(4), 541-563.
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mudde, C. (2013). Three decades of populist radical right parties in Western Europe: So what? *European Journal of Political Research*, 52(1), 1-19.
- Mudde, C. (2016). Europe's populist surge: A long time in the making. *Foreign Affairs*, 95(6), 25-30.
- Müller, J.-M. (2016). *What is populism?* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Ostiguy, P. (2017). Populism: A socio-cultural approach. Kaltwasser, C., Taggart, P., & Ostiguy, P. (Eds.) *The Oxford Handbook of Populism*. (ss.73-97). Oxford: Oxford University Press.
- Palmer, R. R., & Colton, J. (1995). *A History of the Modern World*. New York: Alfred A. Knopf.
- Panizza, F., & Miorelli, R. (2009). Populism and democracy in Latin America. *Ethics & International Affairs*, 23(1), 39-46. doi: 10.1111/j.1747-7093.2009.00188.x
- Pasquino, G. (2008). Populism and democracy. Albertazzi, D. & McDonnell, D. (Eds.). *Twenty-First Century Populism*. (ss.15-29). London: Palgrave Macmillan.
- Paxton, R. O. (2004). *The Anatomy of Fascism*. New York: Alfred A. Knopf.
- Plagemann, J., & Destradi, S. (2019). Populism and foreign policy: The case of India. *Foreign Policy Analysis*, 15(2), 283-301.
- Pugliese, S. (2016). A specter haunting America: Trump and Italian fascism. *La Voce di New York*. <https://www.lavocedinewyork.com/en/2016/11/20/a-specter-haunting-america-trump-and-italian-fascism/> adresinden alındı.
- Roberts, J. M. (2015). *Avrupa Tarihi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Rousseau, J. J. (1996). *Du Contrat Social*. Paris: LGF.
- Roux, G. (2008). Xénophobie, «cultures politiques» et théories de la menace. *Revue Française de Science Politique*, 58(1), 69-95.
- Schmitt, C. (1988). *The Crisis of Parliamentary Democracy*. Massachusetts: MIT Press.
- Snyder, T. (2010). *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin*. New York: Basic Books.
- Taguieff, P. A. (2002). *L'Illusion Populiste : De l'Archaique au Médiatique*. Paris: Berg International.
- The Economist (2020). Democracy index 2019: A year of democratic setbacks and popular protest. <https://www.in.gr/wp-content/uploads/2020/01/Democracy-Index-2019.pdf> adresinden alındı.
- Traverso, E. (2019). *The New Faces of Fascism: Populism and the Far Right*. EPUB. New York: Verso.
- Vaccara, S. (2011). Quale ruolo per le élite d'Italia? *La Voce di New York*. <https://www.lavocedinewyork.com/people/2011/11/27/l'intervista-quale-ruolo-per-le-elite-ditalia/> adresinden alındı.
- Weyland, K. (2001). Clarifying a contested concept: Populism in the study of Latin American politics. *Comparative Politics*, 34(1), 1-22.

THE RISING POPULIST THREAT: THE SHADOW OF FASCISM IN THE TWENTY-FIRST CENTURY

Can DONDURAN*
Ahmet GEDİK**

Fascism loomed large in the first half of the twentieth century until its defeat in World War II. The victory of the Allies, however, did not represent the death of the fascist movements. Throughout the postwar period, the world has witnessed many different instances that could be considered fascism's attempt to prevail again at the international level. The most successful – and equally threatening – of these attempts has taken place in the aftermath of the Cold War, focusing essentially on the perceived downsides of globalization that have triggered economic resentment and political despair within societies. As stated by Levi (2005), “every age has its own fascism” (p.79). Indeed, fascism “is still around us, sometimes in plainclothes... [It] can come back under the most innocent of disguises. Our duty is to uncover it and to point our finger at any of its new instances – every day, in every part of the world” (Eco, 1995).

This article aims at revealing the fascism of our age. Strengthened by the incorporated comparison, our methodological framework is provided by the contextual analysis. From this comparative perspective, based on the assumption that the resurrection of fascism in the twenty-first century is embodied in populist movements, the external conditions that set the ground for the emergence of both types of movements in different eras, such as economic grievance, people's despair regarding the long-established political order, and the shared practices and methods implemented by contemporary populist movements and their fascist ancestors are analyzed. By uncovering the structural and practical commonalities between fascist and populist governments and the two-dimensional threat posed by today's populist right-wing parties, this study puts forward a clear image of the danger that the world faces.

* İstinye University, International Relations Department, can.donduran@istinye.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2737-1410

** İstinye University, Political Science and Public Administration Department, agedik@istinye.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0371-6528

Received: 18.11.2020

Accepted: 01.04.2021

First and foremost, the socio-political environment in which the fascist governments were born in the early twentieth century was strikingly similar to that of the post-Cold War world, especially in the 2000s. Like most contemporary populist movements, fascism emerged in a period marked by profound globalization, capitalism's intense efforts for structural reconfiguration within the Western societies, and a significant immigration phenomenon (Berman, 2016, ss.39-40). Such conditions paved the way for undemocratic tendencies to gain ground within societies that seek clear-cut solutions to their immediate problems, triggering popular disenchantment and frustration in economic and socio-political terms. The common external conditions are not the only elements shared by fascist and populist groups. The similar practices of these regimes, along with their methodological inclinations, demonstrate the direct historical and genetic link between fascism and populism (Finkelstein, 2017, s.364). Using nationalist rhetoric imbued with pragmatic insights, overemphasizing the concept of national pride and self-interest and the conviction that the nation has been impeded from getting what it deserves from the existing order, these regimes set ambitious agendas and long-term roadmaps to follow.

This resentful view, which feeds on anti-elitism and suspicion toward capitalism and neoliberalism, shapes their view of liberal democracy and its core institutions and mechanisms. Their common target in the national setting is determined by this anti-democratic view, facilitating their quest for limitless power and its perpetuation. In this sense, principal democratic structures and mechanisms, such as parliament, judiciary, and checks-and-balances have come to be conceived as obstacles to be eliminated for achieving their "sacred" objective. Moreover, they do not hesitate to undermine, weaken, and discredit all structures with a capacity to make substantive contributions to democratic processes, such as media, the electoral system, NGOs, etc. Their ultimate objective at the national level is to weaken as much as possible, if not demolish, the liberal democratic system, which they consider inefficient in reflecting the people's genuine will on outcomes. As for the international dimension of the essential objective of fascists and populists, the postwar liberal order is at the target. Their view of people as a homogenous entity deceived and betrayed by elites marks their foreign policy approach. Their international position is shaped by some distinctive characteristics, such as the desire to weaken and/or disregard multilateral organizations that seek to impose limits to the use of force, the claim that the status quo is unfair, the suspicion toward the so-called transnational elites, and the search for mitigating the perceived downsides of globalization and neo-liberalization. Thus, they seek to tarnish and disrupt the long-established liberal order without offering a viable and sustainable alternative to it.

The recent anti-democratic trend characterized by the rise of populism across the globe is, therefore, the product of the conditions that are unequivocally similar to those of the period when fascism burgeoned, leading to the greatest tragedy of mankind in history. The myth of fascism's total defeat in Normandie, Stalingrad, or Berlin is irrational, and expecting to see it in the same form to take action for eschewing the same disastrous consequences is naïve. The twentieth-century fascism returns in a different shape, even though its targets and strategies have remained almost intact. Although the

direct link and commonalities between fascism and populism do not necessarily imply the inevitable emergence of the same results, there is no place for complacency as the stakes are too high. The resurrection of fascism in the guise of populism in the twenty-first century is alarming. The strengthening of democratic institutions and mechanisms, a comprehensive reform of the neo-liberal economic system to improve its flawed aspects, and rigorous efforts to convince people to assent to an intensified international cooperation, deepening the interdependent nature of international relations, seem to be vital in halting its advance.